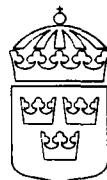

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1989/90:AU6 Medbestämmande i arbetslivet

1989/90
AU6

Sammanfattning

I betänkandet behandlas 18 motioner om medbestämmandefrågor från den allmänna motionstiden vid föregående riksmöte. I dem har moderata samlingspartiet, folkpartiet, centern och vänsterpartiet kommunisterna liksom tidigare år redovisat sin syn på behovet av förändringar på medbestämmandeområdet. Förslag till förändringar finns också från miljöpartiet de gröna. Dessutom begärs i enskilda motioner mer avgränsade förändringar på samma område.

Till de frågor som härigenom kommer att belysas i betänkandet hör behovet av en utvärdering av lagstiftningen på det arbetsrättsliga området med krav på mer allmänna omprövningar i väsentliga avseenden liksom medbestämmandet på den offentliga sektorn och den negativa föreningsrätten. Vidare behandlas den fackliga vetorätten vid entreprenader, företagsblockader, stridsrätten och den s.k. 200-kronorsregeln samt frågor om arbetsgivares skadeståndsskyldighet m.m.

Samtliga motioner har avstyrkts av utskottet. Till betänkandet har fogats 20 reservationer och två särskilda yttranden.

Motionerna

1988/89:A224 av Anna Wohlin-Andersson och Marianne Andersson (båda c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att upphandling av externa tjänster bör stimuleras.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:N255.

1988/89:A453 av Inger Schörling m.fl. (mp) vari yrkas

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående förköpsrätt för anställda vid försäljning eller nedläggning av företag.

1988/89:A715 av Maj-Inger Klingvall och Berit Löfstedt (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en översyn av de arbetsrättsliga förhållandena för familjehem och förslag till åtgärder.

1988/89:A717 av Erik Holmkvist m.fl. (m,fp,c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär sådana ändringar i 39 § medbestämmandelagen att arbetstagarorganisation inte ges möjlighet att utestänga företag utan kollektivavtal/separatavtal från att konkurrera om entreprenader på likvärdiga villkor.

1989/90:AU6

1988/89:A718 av Kjell Johansson m.fl. (fp,m,c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag till förbud mot blockad av enmansföretag för dess vägran att teckna avtal separat eller via arbetsgivarorganisation.

1988/89:A720 av Filip Fridolfsson m.fl. (m,fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud mot blockad av företag där det inte finns någon fackligt ansluten för dess vägran att teckna avtal separat eller via arbetsgivarorganisation.

1988/89:A721 av Bengt Harding Olson m.fl. (fp,m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag till förtydligande av begreppet motpart i 45 § MBL i enlighet med vad som ovan anförts.

1988/89:A723 av Rolf Clarkson m.fl. (m,fp,c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär en utredning med uppgift att skyndsamt framtaga förslag till sådana ändringar i den arbetsrättsliga lagstiftningen att en rimligare relation uppnås mellan mindre arbetsgivare och arbetstagare när det gäller skadestånd enligt vad som i motionen anförts,

2. att riksdagen hos regeringen begär att den i yrkande 1 föreslagna utredningen också ges i uppdrag att utreda eventuellt missbruk av s.k. informella skadestånd i enlighet med vad som i motionen anförts.

1988/89:A724 av Börje Hörnlund m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att en parlamentariskt sammansatt kommitté tillkallas med direktiv att genomföra en total översyn av arbetsrättslagstiftningen i enlighet med vad som anförts i motionen.

1988/89:A725 av Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om förhandlingsrätt och informationsrätt enligt vad i motionen anförts,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om obegränsad strejkrätt och borttagande av strejkskadestånd och förbud mot avsked på grund av deltagande i strejk,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud mot lockout,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om vetorätt för fackförening i avgörande frågor enligt vad i motionen anförts,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag om tid för fackliga möten på betald arbetstid enligt vad i motionen anförts,

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag om rätt till politisk verksamhet på arbetsplatserna,

7. att riksdagen hos regeringen begär förslag om rätt till internationella solidaritetsmanifestationer enligt vad i motionen anförts,

12. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ett samlat program för facklig kontroll över införande av en ny teknik och arbetsorganisation samt över teknikens användning och utveckling enligt vad som anförs i motionen,

13. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en teknisk-humantistisk utbildning för att minska kunskapsklyftorna i arbetslivet enligt vad i motionen anförs.

1988/89:A727 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att företag som är enmansföretag och/eller saknar kollektivavtal inte får diskrimineras,

2. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av de arbetsrättsliga lagarna med syfte att få en bättre anpassning till de mindre företagen.

Motiveringarna återfinns i motion 1988/89:N256.

1988/89:A729 av Ove Karlsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inflytande för löntagare.

1988/89:A736 av Birger Schlaug och Anna Horn af Rantzien (båda mp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att den arbetsrättsliga lagstiftningen ses över för att öka de anställdas inflytande vid nedläggning av företag,

2. att riksdagen hos regeringen begär att de anställda vid företagsnedläggning ges förköpsrätt till en kostnad som motsvarar det lägsta av bokfört värde eller marknadsvärde.

1988/89:A739 av Charlotte Branting m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om negativ föreningsrätt,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning mot organisationsklausuler,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om MBL inom offentlig sektor,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om facklig vetorätt vid entreprenader,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av de arbetsrättsliga skadestånden,

12. att riksdagen beslutar att 60 § lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet skall ha följande lydelse: "Är någon skadeståndsskyldig enligt denna lag, kan skadeståndets belopp nedsättas i förhållande till vad som annars skulle ha utgått, om det är skäligt med hänsyn till den skadevållandes ringa skuld, den skadelidandes förhållande i avseende på tvisten, skadans storlek i jämförelse med den skadevållandes tillgångar eller omständigheter i övrigt. Fullständig be-

frielse från skadeståndsskyldighet kan också medges. Vid bedömande enligt första stycket av arbetstagares skadeståndsskyldighet för deltagande i olovlig stridsåtgärd skall särskild hänsyn tagas till omständigheter, som har framkommit vid överläggning enligt 43 §, och verkningarna av överläggningen."

1988/89:A740 av Sten Andersson i Malmö (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om medlemsomröstning innan en facklig organisation kan sätta i gång i en strejk.

1988/89:A744 av Hans Petersson m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om facklig vetorätt mot utflyttning av verksamhet till annat land.

1988/89:A753 av Sonja Rembo m.fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär en parlamentarisk utredning om den arbetsrättsliga lagstiftningen,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om arbetsmarknadslagarnas framtida utformning,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om medbestämmandelagens allmänna utformning,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet för att säkerställa den negativa föreningsrätten,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet så att s.k. organisationsklausuler förbjuds,

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i lagen om medbestämmande i arbetslivet (1976:580) i enlighet med vad som i motionen anförts om avdrag på lön för fackföreningsavgifter,

7. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet i enlighet med vad som i motionen anförts om arbetstagarnas representation,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fackliga stridsåtgärder,

9. att riksdagen beslutar att 60 § i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet skall ha den lydelse angående arbetsrättsliga skadestånd den hade den 31 december 1984,

10. att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud mot blockad av enmansföretag och företag med anställda familjemedlemmar i enlighet med vad som anförts i motionen,

11. att riksdagen hos regeringen begär utredning om och förslag om begränsning av facklig organisations rätt att genomföra blockad av företag enligt vad som anförts i motionen,

12. att riksdagen beslutar att upphäva reglerna om facklig vetorätt i 38— 40 §§ lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet,

13. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av skadeståndsreglerna i den arbetsrättsliga lagstiftningen i enlighet med vad som i motionen anförts,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ideella skadestånd,

15. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagändringar om medbestämmande för arbetstagare inom offentlig förvaltning i enlighet med vad som i motionen anförts,

16. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet vad gäller förhandlingsplikt vid chefstillsättningar i enlighet med vad som i motionen anförts.

1988/89:K217 av Filip Fridolfsson m.fl. (m,fp,c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstadgad negativ föreningsrätt.

Medbestämmandelagen

Innehållet i lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet (MBL) kan i huvudsak delas upp i två grupper av regler. Den ena gruppen utgörs av avsnitt som har hämtats från den tidigare s.k. arbetsfredslagstiftningen. Hit hör MBL:s regler om föreningsrätt (7— 9 §§), de grundläggande reglerna om parternas förhandlingsrätt (främst 10 §), bestämmelserna om kollektivavtal (23— 31 §§) samt avsnitten om fredsplikt (41 — 45 §§) och om medling i arbetstvister (46— 52 §§). Även reglerna om skadestånd och andra påföljder (54— 62 §§) bygger i viktiga delar på äldre lag.

Den andra gruppen regler hör till det genom MBL införda regelsystemet för arbetstagarnas medbestämmanderätt. Hit hör först reglerna om den *förstärkta förhandlingsrätten* för arbetstagarsidan (11— 14 §§). Dessa bestämmelser omfattar i första hand arbets- och företagsledningsfrågor i vid bemärkelse. Den *primära förhandlingsskyldigheten* enligt 11 § är ett medel som lagen ger arbetstagarna att påverka arbetsgivarens beslut. Enligt den primära förhandlingsskyldigheten är arbetsgivaren skyldig att begära förhandling innan han fattar vissa beslut. Arbetsgivaren är vidare utom i vissa undantagsfall skyldig att dröja med sitt beslut tills förhandlingen har slutförts. Genom denna uppskovsskyldighet får arbetstagarsidan tillfälle att lämna sina synpunkter på förhandlingsfrågan och påverka arbetsgivaren i dennes beslutsfattande.

En arbetstagarorganisation, som har primär förhandlingsrätt enligt 11 §, har enligt 12 § också rätt att på eget initiativ begära förhandling med arbetsgivaren i varje fråga där arbetsgivaren står i begrepp att fatta ett beslut som rör en medlem i organisationen.

För att de anställda skall kunna utnyttja sin rätt att genom förhandlingar medverka i beslutsprocessen hos arbetsgivaren måste de hållas underrättade om och få insyn i arbetsgivarens verksamhet. Lagens regler om rätt till information (18— 22 §§) syftar till att tillgodose detta.

En grundtanke bakom arbetsrättsreformen har varit att det är arbetsmarknadens parter som utformar och vidareutvecklar arbetstagarnas medbestämmande med utgångspunkt i lagens regler. Ett av syftena med MBL har därför varit att främja tillkomsten av *medbestämmandeavtal*. Sådana avtal har också kommit till stånd på de stora avtalsområdena.

Ett inslag i det genom MBL införda systemet av regler om arbetstagarnas medbestämmanderätt utgörs av bestämmelserna i 38—40 §§ om *facklig vetorätt* i vissa fall. Dessa syftar till att komma till rätta med missförhållanden av skilda slag som kan uppkomma när en arbetsgivare avser att lämna ut ett arbete till icke anställd arbetskraft, t.ex. uppdragstagare eller entreprenörer.

Slutligen kan nämnas MBL:s regler om överläggning vid arbetstagares olovliga stridsåtgärder (43 §), vissa skadeståndsregler inkl. den s.k. *200-kronorsregeln* i 60 § och regler om tvisteförhandling och rättegång (63 — 69 §§).

Utskottet

Inledning

Utskottet tar i detta betänkande upp olika frågor om medbestämmande i arbetslivet med anledning av motioner som väcktes under allmänna motionstiden vid föregående riksmöte. Dessutom kommer att beröras vissa mer allmänna arbetsrättsliga frågor.

De frågor som redovisas i det följande har i flertalet fall behandlats av utskottet i tidigare sammanhang, senast i betänkandet 1988/89:AU4.

Allmänna arbetsrättsliga frågor

Övergripande utredningar av arbetsrätten

Motionerna

Sonja Rembo m.fl. (m) begär i de inledande avsnitten till kommittémotionen A753 en parlamentarisk utredning om den arbetsrättsliga lagstiftningen samt ett tillkännagivande till regeringen om arbetsmarknadslagarnas framtida utformning. Motionärerna erinrar om att 1970-talets arbetsrättsliga lagar huvudsakligen har varit inriktade på att öka de anställdas inflytande och trygghet i anställningen. Dessa allmänt accepterade syften har i viss utsträckning uppnåtts. Lagstiftningens främsta förtjänst ligger inte så mycket i regelsystemets utformning som dess förmåga att medvetandegöra arbetstagarnas berättigade krav på medinflytande, personlig utveckling och anställningstrygghet.

Men lagstiftningen har också haft andra — mindre uttalade — syften än de tidigare nämnda, nämligen att stärka de fackliga organisationernas politiska och ekonomiska inflytande. Genom lagstiftningen har vissa fackliga organisationers krav på långtgående inflytande inom näringslivet tillgodosetts utan att de har behövt ta det därmed följande ansvaret. Dessutom har organisationerna successivt blivit en del av den politiska maktapparaten genom att de har representanter i offentliga organ och utredningar och därtill betraktas som tunga remissinstanser.

I denna utveckling utgör den arbetsrättsliga lagstiftningen ett betydelsefullt instrument. En facklig organisation vars existens är säkerställd med lagstiftning förlorar dock lätt medlemmarnas förtroende. Den likställs med offentlig verksamhet. Utvecklingen innebär vidare att den samverkan mellan likvärdiga parter som präglade den s.k. svenska modellen har ersatts med en strävan att inte bara stärka arbetstagarorganisationernas ställning utan även att ge dem en avgörande dominans. Den balans och det samspel mellan olika intressenter som är en förutsättning för en väl fungerande marknadsekonomi föreligger på avgörande punkter inte längre. Motsättningarna mellan parterna har hårdnat och lett till ett ökat antal konflikter. Särskilt anmärkningsvärt är de upprepade fallen av konflikter till följd av gränsdragningsvister mellan fackliga organisationer.

Medlemskap i en facklig organisation har, fortsätter motionärerna, i flertalet fall blivit i det närmaste obligatoriskt. Medlemskapet får emellertid ofta politiska och privaträttsliga konsekvenser som går långt utöver den fackliga uppgiften att företräda medlemmarnas intressen på arbetsplatsen. Detta exemplifieras av motionärerna, som samtidigt påpekar att den nuvarande lagstiftningen syftar till att stärka de centrala fackliga organen, medan den vägledande principen för lagstiftningen borde vara att beslut och medinflytande borde läggas så nära de enskilda arbetstagarna som möjligt.

Efter övertagandet av regeringsmakten år 1982 har socialdemokraterna enligt motionärerna vidtagit anmärkningsvärda lagändringar, exempelvis återinförande av den s.k. 200-kronorsregeln. I en del fall har regeringen på ett olyckligt sätt med hot om lagstiftning försvagat den ena partens ställning. I andra fall har de centrala fackliga organens ställning stärkts, medan de lokala organens eller de enskilda medlemmarnas ställning har försvagats. Man får utgå från att socialdemokraterna har för avsikt att gå vidare på vägen mot ett korporativt samhälle med ökat inflytande för centrala fackliga organ. Därför är det angeläget att slå fast var gränserna går i en demokrati mellan politiker, organisationer och enskilda människor.

Avslutningsvis i detta avsnitt av motionen dras upp riktlinjer för vad motionärerna kallar en arbetsmarknadslagstiftning för framsteg. Dessa riktlinjer innebär sammanfattningsvis att det fortsatta översyns- och utvecklingsarbetet inom arbetsrätten måste inriktas på att förbättra arbetsmarknadens funktion och samspelet mellan olika lagar. Byråkratisering och centralstyrning måste undvikas. I den nuvarande lagstift-

ningen är det genomgående så, att de enskilda arbetsgivarnas och de fackliga företrädarnas juridiska kompetens övervärderas. Reglerna måste i stället utformas så klart och entydigt att arbetstagarna och deras fackliga representanter samt arbetsgivarna på förhand kan avgöra vilken rätt de har. I de fall lagstiftning inte är nödvändig av rättssäkerhetsskäl bör den undvikas. Möjligheterna att lösa uppkommande frågor avtalsvägen bör vara så vida som möjligt. På många områden bör lagstiftningen därför ändras i syfte att återge arbetstagare och arbetsgivare möjligheter att träffa individuella eller kollektiva avtal.

Den enskildes lagstadgade rättigheter på arbetsplatsen bör, framhåller motionärerna, inte göras beroende av huruvida arbetstagaren är medlem i en facklig organisation. Medlemskapet är den enskildes angelägenhet. Det måste vara ett oavvisligt krav att den enskildes integritet respekteras.

I motionen föreslås därjämte ett tillkännagivande om medbestämmandelagens allmänna utformning. Motionärerna menar att de tidigare gynnsamma förutsättningarna för samförstånd mellan parterna på arbetsmarknaden har försämrats, att lagen inte tar hänsyn till förhållandena i de mindre företagen och att tillämpningen inom den offentliga sektorn har lett till ökat krångel och byråkrati utan att ge de anställda det medinflytande som förutskickades vid lagens tillkomst.

Folkpartiet önskar i motion A727 en översyn av de arbetsrättsliga lagarna för att få en bättre anpassning av dem till de mindre företagens förhållanden. Översynen förutsätts bl.a. gälla arbetstagarbegreppet så att man får klarare regler för vem som är att betrakta som anställd eller företagare. Vidare måste man beakta reglerna om saklig grund för uppsägning, de arbetsrättsliga skadestånden och provanställningarna.

Börje Hörnlund m.fl. (c) föreslår i motion A724 att en parlamentariskt sammansatt kommitté tillsätts för en total översyn av den gällande arbetsrättslagstiftningen. Reglerna på det arbetsrättsliga området måste enligt motionärerna vara klart och entydigt utformade samtidigt som en bättre flexibilitet blir möjlig. Lagstiftningen måste också vara anpassad till de mindre arbetsplatsernas förhållanden och de enskilda arbetstagarnas rättigheter.

Målsättningen för översynsarbetet måste bl.a. vara att klart slå fast rollfördelningen för de fackliga organisationerna till såväl arbetsgivare som t.ex. politiska partier. Varken arbetsgivar- eller arbetstagarorganisationer skall lagstiftningsvägen ges möjligheter att delta i den rent politiska beslutsprocessen. Lagstiftningen måste även få en mer flexibel utformning som innebär att arbetsmarknadens funktionssätt underlättas och villkoren för nyskapande förbättras samt att den inneboende utvecklingskraften hos småföretagare inte stäcks i en djungel av regler och byråkrati.

De fackliga förtroendemännens ledigheter på arbetstid bör koncentreras till att gälla förhållanden med direkt anknytning till den egna arbetsplatsen. Ledighetslagstiftningen behöver vidare revideras med hänsyn till dagens krav på jämställdhet, valfrihet i barnomsorgen, bättre möjligheter för anhöriga till omsorg om äldre och solidariteten med utvecklingsländernas folk m.m.

Andra områden där krav ställs på revideringar är t.ex. den negativa föreningsrätten, information och förhandlingar i små företag, fredspliktsbestämmelserna, turordningsreglerna vid uppsägning, arbetsrättsliga skadestånd m.m. Till detta skall läggas behovet att pröva hur storföretagens internationalisering påverkar möjligheterna till fackligt inflytande och hur ett närmande till EG påverkar utformningen av arbetsrättslagstiftningen.

Utskottets överväganden

När motsvarande utredningskrav tidigare har förts fram i motioner till riksdagen har utskottet inledningsvis konstaterat att det har funnits en bred uppslutning kring huvudtankarna i vår arbetsrättsliga lagstiftning. Utskottet har vidare framhållit att utvecklingen inom denna lagstiftning och inom avtalsområdet har varit till gagn för såväl arbetstagarna som näringslivet och samhället i dess helhet.

Det bör vidare beaktas att de arbetsrättsliga lagarna i viktiga delar består av ganska allmänt hållna grundregler som kan jämkas och utvecklas genom avtal, så att tillämpningarna kan anpassas till förhållandena i en viss bransch eller på en viss arbetsplats. Sådana avtal har ingåtts i betydande omfattning.

I förra årets medbestämmandebetänkande (1988/89:AU4 s. 8) erinrade utskottet om vad som anförts vid utskottets hearings med arbetsmarknadsorganisationerna hösten 1987 om deras erfarenheter av den praktiska tillämpningen av lagen. Vid dessa hearings restes kritik mot enskildheter i lagstiftningen, men det framställdes inte något krav på någon mer genomgripande omarbetning. Tvärtom ansågs det vara en fördel att den snabba lagstiftningstakten under 1970-talet inte hade fått en efterföljd under 1980-talet, varigenom det arbetsrättsliga regelverket hade fått möjlighet att stabiliseras. Från både arbetsgivar- och arbetstagarhåll markerades fördelen med att önskvärda förändringar görs avtalsvägen.

Detta är en uppfattning som utskottet delar. Av denna följer självfallet inte att utskottet anser att lagstiftning i fortsättningen är obehövlig. Den arbetsrättsliga lagstiftningsprocessen har fortsatt under 1980-talet, låt vara i ett lugnare tempo. Under denna tid har bl.a. de tidigare lagarna om arbetstid, anställningsskydd och styrelserepresentation för privatanställda ersatts med ny lagstiftning. Arbetstids- och semesterfrågorna har nyligen setts över av statliga utredningar. Den hösten 1988 tillsatta arbetsmiljökommissionens arbete gäller i första hand arbetsmiljölagstiftningen, men kommissionen har också ett allmänt uppdrag att aktualisera förändringar i andra arbetsrättsliga lagar.

Vad nu anförts innebär sammantaget att utskottet inte kan ansluta sig till moderata samlingspartiets och centerpartiets bedömningar i motionerna A753 resp. A724 att det föreligger ett behov av en övergripande översyn av den arbetsrättsliga lagstiftningen. Inte heller kan utskottet ställa sig bakom den starkt kritiska inställning som ligger bakom yrkandena i den nämnda moderatmotionen om meningsyttringar från riksdagens sida om lagstiftningens framtida utformning och om medbestämmandelagens allmänna utformning.

I vad gäller yrkandet i motion A727 (fp) om en översyn av arbetsrättslagstiftningen med hänsyn till de mindre företagens förhållanden bör påpekas att de frågor som aktualiseras i det sammanhanget i sak behandlas i betänkandet 1988/89:AU5 om anställningsskyddslagen. Det gäller arbetstagarbegreppet, saklig grund för uppsägning och provanställningar. Den återstående frågan, de arbetsrättsliga skadestånden, återkommer utskottet till i den följande framställningen med anledning av andra motionsyrkanden härom. Mot bakgrund av dessa ställningstaganden anser utskottet att det inte finns skäl för ett allmänt översynsarbete med den antydda inriktningen på småföretag.

Även i övrigt hänvisar utskottet till att flertalet av de arbetsrättsliga frågor som man i de ovan redovisade motionerna A724 och A753 önskar få belysta i ett övergripande utredningsarbete sakprövas i detta och andra arbetsrättsbetänkanden som utskottet avger i höst.

Med återopande av det anförda avstyrker utskottet motionerna A724, A727 och A753 i de nu behandlade delarna.

Ökat arbetstagarinflytande

Motionerna

I motion A725 av Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) begärs bl.a. att regeringen skall lägga fram förslag till en utvidgad förhandlings- och informationsrätt som förstärks med en facklig vetorätt i frågor som är avgörande för fackföreningarna. Motionärerna anser att alla undantagsregler i lagen avseende förhandlingsrätten måste slopas. Vidare bör lagtexten ändras så att informationsrätten kan utnyttjas utan att fackliga representanter blir belagda med sekretess av företag och myndigheter. En facklig vetorätt anses viktig främst i fråga om företagsnedläggningar och industriinvesteringar, utlandsinvesteringar och företagsfusioner, entreprenader och konsultverksamhet samt vid rationaliseringar och införande av ny teknik.

Vidare föreslår motionärerna att riksdagen av regeringen skall begära ett samlat program för facklig kontroll över införande av en ny teknik och arbetsorganisation samt över teknikens användning och utveckling. Motionärerna går in på verkningarna av den nya tekniken — särskilt mikroelektroniken — och deras slutsats blir att de arbetandes fackliga organisationer måste rustas till kamp för en arbetsorganisation och för tekniska lösningar som utgår från de arbetandes behov. Som centrala krav på lagar och avtal för facklig kontroll över teknikanvändningen anges följande:

- ny teknik får införas bara med fackets godkännande
- övergång från löne- till produktionsbeskattning
- vinster av ny teknik används bl.a. till kortare arbetsdag vilket ger fler jobb
- fackligt forskningsinstitut och fackliga forskningskonsulter
- yrkesutbildning med datatekniska tillämpningar utan att grundläggande yrkeskunskaper eftersätts
- teknisk-humanistisk utbildningsreform
- vuxenutbildningsreform för alla med dålig grundutbildning.

Det ovan redovisade kravet på facklig vetorätt vid utlandsinvesteringar utvecklas i motion A744 av Hans Petersson m.fl. (vpk).

Birger Schlag och Anna Horn af Rantzen (båda mp) yrkar i motion A736 att den arbetsrättsliga lagstiftningen ses över med syfte att öka de anställdas inflytande vid nedläggning av företag. Motionärerna anser att lagstiftningen på det området är klart otillfredsställande. Kapitalägarna sägs ha ett helt dominerande inflytande över om en verksamhet skall fortsätta eller inte. Det händer t.o.m. att de anställda motverkas att ta över företaget då detta hotas av nedläggning. De anställdas inflytande i dessa situationer bör stärkas. Bl.a. bör de ha förköpsrätt till en kostnad som motsvarar det lägsta av bokfört värde eller marknadsvärdet.

Ett liknande yrkande om förköpsrätt för de anställda framställs vidare i motion A453 av Inger Schörling m.fl. (mp). Yrkandet, som i denna motion har en regionalpolitisk motivering, innefattar även förköpsrätt för lokalbefolkningen vid försäljning eller nedläggning av företag.

Slutligen föreslår Ove Karlsson m.fl. (s) i motion A729 att riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen uttalar sig för ett förstärkt löntagarinflytande i företagen. Motionärerna menar att i kampen för jobben och den framtida inriktningen av företagen har de fackliga organisationerna alltför ofta kommit till korta. Medbestämmandelagen behöver skärpas och lagen om styrelserepresentation ses över för att nästa strukturstress skall kunna hanteras på ett för löntagarna och för det allmännas bästa godtagbart sätt. Vidare är det nödvändigt att finna vägar för fackligt inflytande i flernationella företag.

Utskottet får anföra följande.

Vad först gäller yrkandena i vpk-motionen A725 om en undantagslös förhandlings- och informationsrätt för de fackliga organisationerna bör påpekas att lagens undantag i dessa hänseenden är få, särskilt i fråga om den privata arbetsmarknaden. Sekretessbestämmelserna i medbestämmandelagen innebär att arbetsgivare och fack skall komma överens i de enskilda fallen eller, vid oenighet, att begärd sekretess skall sanktioneras av arbetsdomstolen, allt i den mån sekretessfrågorna inte är reglerade genom kollektivavtal eller, på den offentliga sektorn, i sekretesslagen. Utskottet anser inte att det finns skäl att föreslå ändringar i de intresseavvägningar som ligger bakom medbestämmandelagens förhandlings- och informationsregler i de avseenden motionärerna har begärt. Det kan dock tilläggas att regeringen den 31 augusti beslutat att i höst förelägga riksdagen regeländringar på ett angränsande område, nämligen sekretessen och tystnadsplikten på arbetsmiljöområdet för skyddsombud och andra fackliga förtroendemän.

Av vpk tidigare framförda förslag till en omfattande vetorätt vid införande av ny teknik, utlandsinvesteringar och andra förändringar har inte fått utskottets stöd. Inte heller har utskottet ansett att ett av regeringen utarbetat program för facklig kontroll över teknikanvändning är den bästa vägen för att öka de anställdas inflytande i hithörande frågor. Utskottets mening är att frågor sammanhängande med den tekniska utvecklingen bör lösas i överläggningar arbetsmarknadsparterna emellan. Frågor av detta slag har uppmärksamats i såväl 1982 års utvecklingsavtal på den privata arbetsmarknaden som andra medbestämmandeavtal.

Vidare är utskottet inte berett att tillstyrka det alternativ till en utvidgad vetorätt som föreslås i motionerna A453 och A736 (mp) i form av en lagfäst förköpsrätt för de anställda beträffande nedläggningshotade företag. I de fall ett löntagarövertagande framstår som en realistisk lösning utgår utskottet från att detta seriöst prövas i nedläggningssituationer och vid företagsrekonstruktioner.

Av vad nu sagts följer slutligen att utskottet inte anser det påkallat med ett tillkännagivande till regeringen om behovet av en skärpning av lagarna om medbestämmande och styrelserepresentation för privatanställda med anledning av motion A729 (s). Den sistnämnda lagen trädde för övrigt i kraft för mindre än två år sedan efter en revidering av tidigare lagstiftning i ämnet. Till den i motionen berörda frågan om fackligt inflytande i flernationella företag återkommer utskottet i betänkandet 1989/90:AU3 om förtroendemannalagen.

Med det ovan anförda avstyrker utskottet motionerna A453, A725, A729 och A736, i förekommande fall i aktuella delar.

I detta avsnitt har utskottet slutligen att redovisa yrkandet i motion A715 av Maj-Inger Klingvall och Berit Löfstedt (båda s) om *familjehemmens arbetsrättsliga ställning*.

Ett liknande motionsyrkande (fp,m,c,vpk) behandlades av utskottet i betänkandet AU 1986/87:8. Utskottet ansåg att det fanns en del oklarheter kring familjehemmen som kunde behöva utredas närmare. Detta gavs regeringen till känna (rskr. 1986/87:50). Den av riksdagen begärda utredningen skall genomföras av socialstyrelsen i anslutning till det uppdrag som i början av januari 1988 gavs styrelsen att göra en utvärdering av socialtjänstlagen. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast vid utgången av 1989. Mot denna bakgrund har riksdagen inte anledning att ta ett nytt initiativ i frågan, utan motionen avstyrks med det anförda.

Negativ föreningsrätt m.m.

Gällande rätt

Med negativ föreningsrätt avses rätten att stå utanför en förening. Nya arbetsrättskommittén (NARK) anförde i sitt betänkande (SOU 1982:60 s. 278 f.) att man i likhet med den förra arbetsrättskommittén hade funnit att det saknas anledning att föreslå lagregler som tar sikte på den negativa föreningsrätten och föreningsrättsskyddet för arbetssökande. När det gäller användningen av s.k. organisationsklausuler i kollektivavtal — som kan innebära att arbetsgivare inte får anställa någon oorganiserad eller någon som tillhör en annan facklig organisation — underströk kommittén betydelsen av att en facklig anslutning skall vara frivillig och bero av den enskildes bestämmanderätt. Detta innebär emellertid inte att kommittén ville förordna ett lagfäst förbud mot organisationsklausuler.

Frågan om en medlems rätt att träda ut ur en facklig organisation har aktualiserats i arbetsdomstolen. I ett mål som gällde utträde ur Sjöfolksförbundet (dom nr 25 år 1980) ansåg domstolen att medlemmar av det aktuella förbundet måste anses ha rätt att säga upp sitt medlemskap utan hinder av att förbundets stadgar saknade bestämmelser härom. En uppsägningstid måste dock iakttas. Dess längd fick bestämmas av vad som efter en mer fri bedömning var skälig. I detta fall fastställdes uppsägningstiden till tre månader.

Motionerna

Hithörande frågor tas upp i tre motioner med yrkanden om att en lagfäst negativ föreningsrätt skall införas. Sonja Rembo m.fl. (m) anför i kommittémotionen A753 att den positiva föreningsrätten, dvs. rätten att få ansluta sig till och tillhöra en förening, finns inskriven i grundlagen och i MBL. Med rätten att tillhöra en förening bör självklart också följa rätten att slippa tillhöra en förening. Vidare bör organisationsklausuler i kollektivavtal förbjudas. Sådana klausuler kan betraktas som en form av yrkesförbud och innebär ett otillbörligt ingrepp i den enskildes integritet. Hittills har utträdesrätten inte varit

någon självklarhet i Sverige. 1986 års LO-kongress beslutade visserligen att utträdesrätt skall medges för medlemmar i de anslutna förbunden, men ännu återstår att utröna de praktiska konsekvenserna av dessa beslut och de eventuella villkor som kan bli förknippade med ett utträde ur förbunden.

Därjämte anförs i motionen följande: För att garantera medlemmarnas kontroll över inbetalningen av medlemsavgifter och möjligheten att förhindra att inbetalning av medlemsavgifter sker trots anmälan om utträde, bör rätt för en arbetsgivare att göra avdrag på lönen för fackföreningsavgifter endast kunna medges genom fullmakt från varje enskild arbetstagare. Motionärerna begär att vad de anfört om löneavdrag i dessa fall skall ges regeringen till känna.

Med liknande motiveringar begärs lagstiftning om negativ föreningsrätt och förbud mot organisationsklausuler även i motionerna K217 av Filip Fridolfsson m.fl. (m,fp,c) och A739 av Charlotte Branting m.fl. (fp).

Utskottets överväganden

De föreningsrättsliga bestämmelserna i MBL ger rätt åt arbetsgivare och arbetstagare att tillhöra en arbetsgivar- eller en arbetstagarorganisation. Detta är den positiva föreningsrätten. Denna rätt skall vara okränkta. Därmed förbjuds exempelvis att en arbetstagare blir uppsagd eller avskedad för att han eller hon har anslutit sig till en facklig organisation.

Den omvända rätten att utträda ur en facklig organisation är fastslagen genom arbetsdomstolens ovannämnda dom. Detta led i den *negativa föreningsrätten* är därmed att anse som gällande rätt, och det krävs inte någon lagstiftning för att fastställa själva rättsläget i den delen. Annorlunda förhåller det sig med föreningsrättsskyddet för arbetssökande och den därmed sammanhängande frågan om organisationsklausuler. Detta problem diskuterades ingående av nya arbetsrättskommittén, som kom fram till att man borde avstå från att ingripa med lagstiftning om den negativa föreningsrätten och bruket av organisationsklausuler. Utskottet har i tidigare betänkanden anslutit sig till denna uppfattning och vidhåller sin inställning. De problem som kan föreligga och som utskottet bedömer vara av begränsad omfattning bör kunna lösas på annat sätt än genom lagstiftning.

Med det anförda avstyrker utskottet motionerna K217, A739 och A753, i förekommande fall i aktuella delar.

De i motion A753 påtalade löneavdragen för fackföreningsavgifter förutsätter att arbetsgivarna har gjort åtagande härom i kollektivavtal. Den ordning motionärerna förordar tillämpas för övrigt redan i dag på så sätt att den enskilda arbetstagaren vid inträde i en facklig organisation lämnar denna en fullmakt att genom löneavdrag uppbära medlemsavgiften. En lagreglering skulle vara en onödig inskränkning i parternas avtalsfrihet, och utskottet avstyrker motionen även i denna del.

MBL inom offentlig sektor*Bakgrund*

Frågan om medbestämmande i samband med de politiska besluten i regeringen och hos kommuner och landsting har diskuterats vid åtskilliga tillfällen alltsedan tillkomsten av MBL.

Hösten 1981 begärde riksdagen på förslag av arbetsmarknadsutskottet en utredning som skulle syfta till en klarare gränsdragning i förhandlingsfrågorna på de landstings- och primärkommunala områdena (AU 1981/82:4). Mot beslutet reserverade sig de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet.

Efter regeringsskiftet hösten 1982 anförde den socialdemokratiska regeringen i skrivelse 1982/83:176 att man borde pröva möjligheterna att avtalsvägen lösa förekommande gränsdragningsproblem. Ytterligare åtgärder borde vidtas först om denna väg inte var framkomlig. Utskottet instämde (AU 1983/84:5). I en reservation anförde representanterna för m, c och fp att den begärda utredningen borde fullföljas och utvidgas till att omfatta även de statligt anställdas förhandlingsrätt.

I maj 1984 uttalade konstitutionsutskottet att en omprövning av MBL:s förhandlingssystem i samband med beredningen av regeringsärendena borde komma till stånd (KU 1983/84:30). På förslag av regeringen i proposition 1986/87:147 (AU 18) godkände riksdagen ett den 21 mars 1987 mellan statens arbetsgivarverk och de statsanställdas huvudorganisationer träffat avtal om medbestämmande vid beredningen av regeringsärendena. Avtalet, som ersatte ett tio år tidigare träffat avtal i motsvarande ämne, ger huvudorganisationerna rätt till information i viktigare frågor med möjlighet för dem att påkalla muntlig överläggning.

Efter beslut av riksdagen (prop. 1986/87:99, KU29, AU 3y), har den tidigare rätten för personalföreträdare att med vissa undantag delta i styrelsebesluten hos statliga myndigheter ersatts med en närvaro- och yttranderätt. Därmed har man på den statliga sidan anslutit till den ordning som tidigare införts när det gäller personalföreträdare i kommunala nämnder.

Motionerna

Sonja Rembo m.fl. (m) anför i motion A753 att de offentliganställdas förhandlingsrätt trots de inskränkningar som gjorts ändå är utomordentligt vidsträckt. Personalföreträdarna i de statliga styrelserna har långtgående befogenheter, vartill kommer att de fackliga huvudorganisationerna har egna mandat i ett antal statliga verk och styrelser. I kommunala nämnder och styrelser har de anställdas fackliga represen-

tanter erhållit närvarorätt. Den vidsträckta förhandlingsrätten i kombination med den fackliga representationen i de beslutande organen ger de fackliga organisationerna och deras företrädare möjlighet att påverka det politiska beslutsfattandet i flera led — de har i realiteten flerdubbel rösträtt. Detta är betänkligt från demokratisk synpunkt.

Den socialdemokratiska regeringen har ansett att gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin kan lösas genom avtal. Motionärerna anser att det är principiellt felaktigt att frågor som rör gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin hänvisas till avgörande i avtal mellan arbetsmarknadens parter. De framhåller vidare att den rådande oklarheten om gränserna för förhandlingsskyldighetens omfattning inom de offentliga sektorerna även har andra aspekter än hänsynen till den politiska demokratin. Den medför nämligen risker för ineffektivitet och byråkrati genom det förhandlingssystem som är involverat i beslutsfattandet.

I motionen föreslås mot den angivna bakgrunden en genomgripande översyn av gällande lagar och förordningar i syfte att åstadkomma en klar gränsdragning mellan den politiska demokratin och de offentliganställdas berättigade krav på medinflytande. En grundlig översyn av medbestämmandelagens tillämpning på den statliga sidan också i övrigt är påkallad. Syftet bör vara att åstadkomma en klar gränsdragning mellan statens fullgörande av rollen som arbetsgivare och utövandet av de politiska ledningsfunktionerna.

Även i motion A739 av Charlotte Branting m.fl. (fp) påtalas som principiellt felaktigt att frågor om gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin avgörs genom avtal mellan arbetsmarknadens parter. Behovet av det utredningsarbete som tidigare begärts kvarstår och bör inledas snarast. Arbetet bör omfatta hela den offentliga sektorn. Motionärerna föreslår ett tillkännagivande till regeringen av det anförda.

Utskottets överväganden

Som utskottet konstaterat i tidigare sammanhang föreligger sedan 1980-talets början skilda ståndpunkter i fråga om behovet att särskilt utreda gränsdragningen mellan den politiska demokratin och medbestämmandet. Några nya argument som motiverar ett ändrat ställningstagande från utskottets sida har inte förts fram av motionärerna, och utskottet är inte berett att initiera ett utredningsarbete som syftar till ytterligare förändringar beträffande de offentliganställdas medbestämmande. Motionerna A739 (fp) och A753 (m) avstyrks därmed i de förevarande delarna.

Arbetsgivarens informations- och förhandlingsskyldighet skall enligt MBL fullgöras i första hand mot den lokala arbetstagarorganisationen. Sonja Rembo m.fl. (m) framhåller i motion A753 att det på de större företagen som regel ankommer på fackklubbarna att förhandla och ta emot information enligt MBL. På mindre företag utan fackklubb blir det de centrala och regionala fackliga organen som avgör huruvida de anställda skall representeras av ett ombud på den egna arbetsplatsen eller inte. Detta leder ofta till att arbetstagarna representeras av en facklig ombudsman utan anknytning till det egna företaget.

Det finns inte heller, fortsätter motionärerna, någon skyldighet för en sådan facklig representant att samråda med de anställda. Ordningen innebär att förhandling och information mellan parterna på ett olyckligt sätt har lyfts över huvudet på dem som känner de lokala förhållandena. Den strider mot lagens syfte att ge ökat inflytande åt de anställda på arbetsplatserna. Motionärerna föreslår att det uppdras åt regeringen att lägga fram förslag till ändring av MBL, så att de anställda på de små företagen garanteras deltagande i och ansvar för förhandlingar och information. Garantin bör också omfatta rätt för de anställda att anlita fackligt ombud om de så önskar.

När liknande förslag har framförts tidigare år har utskottet sammanfattningsvis anfört:

Medbestämmandet är en del av den fackliga verksamheten, och hur denna skall läggas upp och genomföras bör bestämmas av arbetstagarna och deras fackliga organisationer. I fråga om den privata arbetsmarknaden har i 1982 års utvecklingsavtal särskilt framhållits att formerna för samverkan och medbestämmande skall anpassas till de lokala förhållandena ute på arbetsplatserna. På mindre arbetsplatser utan lokal facklig organisation förutsätter avtalet att man utser kontakt- eller arbetsplatsombud. Genom utvecklingsavtalet föreligger en av parterna träffad överenskommelse på den nu aktuella punkten. Det finns inte skäl att genom lagstiftning sätta avtalet i denna del ur spel.

Utskottet finner inte anledning att i detta sammanhang frångå sin tidigare ståndpunkt i frågan utan avstyrker motion A753 i den förevrande delen.

Chefstillsättningar

Arbetsdomstolen har genom tre domar åren 1979 och 1980 slagit fast att en arbetsgivare är skyldig att föra förhandlingar enligt 11 § MBL före beslut om att tillsätta chefsbefattningar. I motion A753 av Sonja Rembo m.fl. (m) föreslås att förhandlingsplikten vid chefstillsättningar avskaffas och att de anställda får rätt till information och samråd i de fall detta är möjligt. Även inom den offentliga verksamheten bör förhandlingsrätten avskaffas. Däremot bör de anställda i denna verksamhet ha rätt till information. Regeringen bör utarbeta förslag till lagändring med det angivna syftet.

Frågan om förhandlingsplikten vid chefstillsättningar har varit uppe till behandling i utskottet vid flera tidigare tillfällen. Utskottet har avstyrkt att man genom en specialregel i MBL avskaffar förhandlingsrätten vid chefstillsättningar. Utskottet vidhåller denna uppfattning och anser att det inte heller har tillkommit några nya omständigheter som skulle motivera en annan ståndpunkt. När det gäller regeringens chefsutnämningar kan påpekas att de offentliganställdas organisationer i princip numera endast har informationsrätt enligt 1987 års avtal om medbestämmande vid beredningen av regeringsärenden.

Med det anförda avstyrker utskottet motion A753 i den föreliggande delen.

Facklig vetorätt vid entreprenader

Gällande rätt

Bestämmelserna i 38— 40 §§ MBL ålägger arbetsgivarna att förhandla med de fackliga organisationerna i de fall då arbetsuppgifter avses bli utlagda på entreprenad eller som uppdrag. Om man inte kommer överens vid förhandlingarna har den fackliga organisationen möjlighet att förbjuda att entreprenaden (motsv.) kommer till stånd, men det förutsätter att det arrangemang arbetsgivaren vill genomföra kan antas leda till att lag eller kollektivavtal åsidosätts eller att detta på annat sätt skulle strida mot vad som är godtaget inom parternas avtalsområde. Används vetot på obefogat sätt kan det medföra skadeståndsskyldighet för den fackliga organisationen. Skadeståndsskyldighet kan också uppstå för den arbetsgivare som bryter mot bestämmelserna.

Vetorätten utövas normalt av den centrala fackliga organisationen.

Motionerna

Sonja Rembo m.fl. (m) framhåller i motion A753 att avsikten med bestämmelserna om den fackliga vetorätten aldrig har varit att de skulle hindra seriösa entreprenörer. Det sker dock i många fall till följd av att de fackliga representanterna vill utöka arbetsuppgifterna på den egna arbetsplatsen. Ännu allvarligare är att vetorätten utnyttjas för att utesluta företagare på godtyckliga grunder eller acceptera dem endast på vissa villkor. I praktiken har de fackliga organisationerna därmed skaffat sig möjlighet att utfärda näringsförbud.

Motionärerna anför vidare att de fackliga organisationerna i vissa fall, särskilt bland kommunerna, utvidgat vetorätten att omfatta upphandling i allmänhet. Det händer dessutom att organisationerna föreslår aktioner av i det närmaste polisiär karaktär för att kontrollera om företag erlagt skatter och avgifter. Att endast ett fåtal fall har förts upp till arbetsdomstolen, fortsätter motionärerna, ger ingen rättvisande bild av vetorättens användning. Redan hotet om veto kan vara tillräckligt för att en arbetsgivare skall avstå från att anlita en tilltänkt entreprenör. I utvecklingsavtalet mellan SAF, LO och PTK har parterna ålagt

sig att följa utvecklingen på entreprenadområdet. Av allt att döma används dock vetorätten fortfarande på ett sätt som inte kan accepteras. Frågor som rör rättstryggheten bör lagstiftaren inte överlåta till reglering i avtal mellan parterna på arbetsmarknaden. Med hänvisning härtill och till vad i övrigt anförts yrkar motionärerna att riksdagen skall upphäva 38— 40 §§ i MBL.

Erik Holmkvist m.fl. (m,fp,c) anför i motion A717 att det måste betraktas som orimligt att en facklig organisation med lagens hjälp skall kunna stoppa småföretag från att få arbete av det enda skälet att det saknar kollektivavtal/hängavtal samt att enda chansen till rättelse är att det upphandlande företaget tar en process i arbetsdomstolen med sin fackliga motpart. Skyddet för de små företagen är alldeles för svagt. 39 § MBL bör därför ändras på så sätt att en arbetstagarorganisation inte får möjlighet att utnyttja sin starka ställning i entreprenadfrågor till att utestänga företag utan kollektivavtal/separatavtal från att konkurrera på likvärdiga villkor.

Charlotte Branting anser i motion A739 att det är betänkligt att vetorätsreglerna i MBL ibland används av de fackliga organisationerna för att försöka stoppa även seriösa entreprenörers verksamhet. Detta drabbar särskilt enmansföretagen och innefattar därigenom ett hot mot etableringsfriheten. Dessa företagare bör få bättre förutsättningar för sin näringsutövning på entreprenadområdet genom ändringar i MBL så att de påtalade missförhållandena kan undanröjas. Motionärerna föreslår att riksdagen uppdrar åt regeringen att lägga fram förslag härom.

Vidare yrkas av folkpartiet i partimotionen A727 att riksdagen skall göra ett tillkännagivande till regeringen om vad som i motionen anförts om att enmansföretag och företag som saknar kollektivavtal inte får diskrimineras. Motiveringen till yrkandet ges i motion 1988/89:N256 om åtgärder för att främja småföretagsamheten.

Slutligen förordar Anna Wohlin-Andersson och Marianne Andersson (båda c) i motion A224 en översyn av MBL för att underlätta upphandling av externa tjänster.

Motiveringen till yrkandet finns i motion 1988/89:N255 med förslag avsedda att främja tjänsteföretagens möjligheter att utveckla sin utlandsverksamhet.

Utskottets överväganden

Motionsyrkanden med syfte att slopa eller inskränka vetorätsbestämmelserna har framställts i stort sett alltsedan bestämmelserna kom till. Yrkandena har avvisats av riksdagen, på senare år med hänvisning dels till att nya arbetsrättskommittén studerade användningen av reglerna utan att finna att de i någon större omfattning utnyttjades för andra syften än de avsedda, dels till att det av SAF, LO och PTK inrättade Rådet för utvecklingsfrågor aktivt skall följa utvecklingen på entreprenadområdet. När det gäller den särskilda frågan om enmansföretagen

har utskottet redovisat att näringsfrihetsombudsmannen anmält till regeringen vissa förhållanden inom elektrikerbranschen och att regeringen inte fann skäl till lagändring men gjorde vissa uttalanden i ärendet (se vidare AU 1985/86:1 s. 13— 15 och AU 1986/87:8 s. 24— 25 med reservationer av m,fp,c resp. vpk).

Enligt utskottets mening har det inte framkommit några nya skäl som ger riksdagen anledning att ändra sina tidigare ställningstaganden till de yrkanden som framställts om att bestämmelserna om den fackliga vetorätten skall upphävas eller inskränkas. Utskottet avstyrker sålunda motionerna A224 (c), A717 (m,fp,c), A727 (fp), A739 (fp) samt A753 (m), i förekommande fall i aktuella delar.

Fredspliktsbestämmelserna

Gällande rätt

Rätten att vidta fackliga stridsåtgärder — på både arbetsgivar- och arbetstagsidan — är fastslagen i grundlagen genom en bestämmelse härom i 2 kap. 17 § regeringsformen. Denna grundlagsfästa rätt kan emellertid begränsas genom lag eller avtal.

Det brukar hävdas att det råder en i princip fri rätt att tillgripa fackliga stridsåtgärder. Svensk rätt saknar nämligen lagstiftning för arbetsmarknaden i stort, som positivt anger rättsliga förutsättningar för bruket av stridsåtgärder eller på annat sätt ställer upp allmänna regler om rätten att gå till facklig strid. Fredspliktsreglerna i medbestämmandelagen liksom i den tidigare kollektivavtalslagen gäller enbart den fredsplikt som följer av att kollektivavtal har träffats. De inskränkningar som därutöver genom lagstiftning finns i rätten att tillgripa stridsåtgärder är av mindre räckvidd. Enligt lagen om offentlig anställning finns vissa begränsningar i stridsrätten för offentligt anställda. Det är vidare inte tillåtet att vidta åtgärder som skulle strida mot straffrättsliga regler, såsom reglerna i brottsbalken om olaga intrång, ofredande, skadegörelse eller ärekränkning. När det gäller stridsåtgärder av särskilt farlig eller skadlig karaktär eller omfattning har det överlåtits på arbetsmarknadens parter att själva inför en konflikt ta hänsyn till samhällsskyddets eller tredje mans intressen. Regler om sådana förfaranden har tagits upp i huvudavtal som täcker större delen av arbetsmarknaden. I sista hand har statsmakterna möjlighet att gripa in med lagstiftning. Detta har dock hittills behövt övervägas vid endast ett fåtal tillfällen.

Införandet av medbestämmandelagen innebär inte någon förändring i friheten för arbetsmarknadens parter att vidta stridsåtgärder när de inte genom att träffa kollektivavtal har bundit sig att iakttä fredsplikt. I förarbetena till lagen uttalas att samhällets uppgift främst bör vara att bidra med positiva åtgärder för att främja fredliga lösningar av intresse- motsättningar på arbetsmarknaden. Man har i sammanhanget pekat på medlingsförfarandet och det statliga förlikningsmannaväsendet.

Mer i detalj innebär lagens bestämmelser följande.

Bestämmelserna i 41– 45 §§ om fredsplikt understryker principen om arbetsfred under den tid då kollektivavtal gäller. Grundregeln är att fackliga stridsåtgärder inte får vidtas för att tvinga fram ändringar i gällande avtal eller för att utöva påtryckningar i tvister om tillämpningen av avtalet eller MBL. Det är inte heller tillåtet med stridsåtgärder för att genomföra bestämmelser avsedda att tillämpas när avtalet har upphört att gälla. Begränsningar ges i rätten att tillgripa stridsåtgärder som fackliga sympatiåtgärder. Lagen ger vidare föreskrifter om arbetsgivar- och arbetstagarorganisationernas ansvar för att medlemmarna inte vidtar olovliga stridsåtgärder liksom — i 43 § — om skyldighet att ta upp överläggningar när sådana åtgärder inletts och verka för att de upphör. Slutligen innehåller det aktuella avsnittet i MBL regler om de varsel som skall föregå stridsåtgärder samt om den s.k. kvarlevande stridsrätten för att genomdriva ett medbestämmandeavtal.

I 60 § ges bestämmelser om skadestånd när arbetstagare deltar i olovliga konflikter. Dessutom finns föreskrifter som gör det möjligt för arbetsdomstolen att ålägga arbetstagarna att återgå till arbetet samt förordna att nya överläggningar om konflikten skall äga rum mellan arbetsgivaren och den berörda fackliga organisationen under ledning av en förlikningsman.

Skadeståndet för deltagande i olovliga konflikter är enligt huvudregeln i 60 § maximerat till 200 kr. (den s.k. 200-kronorsregeln). Om konflikten avbrutits på ett tidigt stadium, senast i samband med en första överläggning enligt 43 §, skall arbetstagarna normalt inte åläggas något skadestånd. I särskilt allvarliga eller anmärkningsvärda fall kan skadestånd å andra sidan dömas ut med högre belopp än 200 kr.

Motionerna

Sonja Rembo m.fl. (m) föreslår i motion A753 ett tillkännagivande med anledning av vad som i motionen anförts om fackliga stridsåtgärder. Motionärerna pekar på en ökad strejkbenägenhet under senare år. Särskilt konflikterna på den offentliga arbetsmarknaden drabbar tredje man, dvs. allmänheten. Även begränsade strejker kan få långtgående konsekvenser och måste av arbetsgivaren mötas med mycket omfattande stridsåtgärder för att dessa skall bli verkningsfulla. Konflikter till följd av fackliga gränsdragningstvister har blivit vanligare. Sådana konfliktsituationer kan inte påverkas av arbetsgivaren, som dock måste tillhandahålla slagfältet. Avslutningsvis säger motionärerna att det är angeläget att den av regeringen tillsatta konfliktutredningen leder till en stabilare ordning och ett återupprättande av respekten för hävdvunna spelregler.

Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) yrkar i motion A725 att regeringen skall lägga fram ett lagförslag om förbud mot lockout. I kraft av sitt ägande till produktionsmedlen, anför motionärerna, har kapitalägarna en nästan total överlägsenhet i frågor av avgörande betydelse för löntagare, regioner och hela samhällsekonomin. Allt tal om "jämsställ-

da parter" med motsvarande konfliktverktyg — strejk eller lockout — som balanserar varandra är felaktigt och grundar sig på en borgerligt influerad samhällssyn. Vidare begär motionärerna förslag om obegränsad strejkrätt och borttagande av strejkskadestånden samt att riksdagen skall uttala sig för ett förbud mot avsked på grund av strejk.

I motion A725 yrkas dessutom på förslag från regeringen om rätt till internationella solidaritetsmanifestationer utan hänsyn till lagstiftningen i andra länder.

I den moderata kommittémotionen A753 samt i motion A739 av Charlotte Branting m.fl. (fp) yrkas att 200-kronorsregeln skall avskaffas. Enligt motion A753 innebär regeln i sin nya lydelse egentligen ett erkännande av den olovliga strejken som påtryckningsmedel. Eftersom olovliga konflikter ofta riktar sig i lika hög grad mot den fackliga organisationen som mot arbetsgivaren, innebär denna ordning ett undergrävande även av de fackliga organisationernas auktoritet och därmed av deras möjligheter att hävda sin ställning som avtalslutande part. Detta utgör ett allvarligt avsteg från den hittillsvarande principen att fredsplikt föreligger under avtalsperioden.

I motion A739 anför att de tidigare skadestandsreglerna inte ledde till någon generell höjning av skadeståndsnivån men gav arbetsdomstolen bättre möjligheter än nu att göra nyanserade bedömningar i de olika målen och, när så var motiverat, göra särskilda markeringar av rättsstridigheten hos olovliga konflikter.

Sten Andersson i Malmö (m) anför i motion A740 att han vill att inga beslut om en strejk får fattas innan mer än hälften av medlemmarna i en facklig organisation i en sluten omröstning så beslutat. Dessutom anser han att huvudorsaken till strejkerna i Sverige beror på den socialdemokratiska skattepolitiken, vilken tillsammans med en misslyckad inflationspolitik tvingar fram höga avtalskrav och därmed konflikter. Motionären yrkar att vad han anfört skall ges regeringen till känna.

Bengt Harding Olson m.fl. (fp,m) yrkar i motion A721 ett förtydligande av begreppet motpart i bestämmelserna om varsel i 45 § medbestämmandelagen. Motionärerna vänder sig mot att fackliga organisationer som vidtar sympatiåtgärder inte är skyldiga att varsla den arbetsgivare som åtgärderna riktar sig mot om denne är oorganiserad.

Utskottets överväganden

Utskottet behandlar först de önskemål om *begränsningar i rätten att tillgripa stridsåtgärder* som innefattas i yrkandena i motionerna A753 (m) resp. A725 (vpk).

Utnyttjandet av stridsåtgärder på den svenska arbetsmarknaden har under 1980-talet studerats av två utredningar, konfliktutredningen och förhandlingsutredningen.

Konfliktutredningen tillsattes år 1981 med uppgift att utföra en allsidig kartläggning av de arbetsrättsliga aspekterna på arbetskonflikter. Utredningen avgav år 1984 betänkandena (SOU 1984:18 och 19) Arbetsmarknadsstriden I och II, hösten 1987 kartlägningsrapporten Gränstvister på arbetsmarknaden samt år 1988 betänkandet (SOU 1988:49) Arbetsmarknadsstriden III. Uppdraget är därmed slutfört.

Förhandlingsutredningen tillsattes hösten 1987 med uppdrag att undersöka förutsättningarna att förbättra reglerna för avtalsförhandling och arbetskonflikter på den offentliga arbetsmarknaden. Utredningen avgav i januari 1988 rapporten Fack & Samhälle.

Som utskottet anförde förra året har med det redovisade utredningsmaterialet skett en dokumentering av användningen av fackliga stridsåtgärder. Det kan därmed inte anses påkallat att riksdagen, såsom begärs i motion A731 (m), med ett särskilt uttalande skall fästa regeringens uppmärksamhet på hur stridsmedlen har utnyttjats. Utskottet vill tillägga att den frihet att tillgripa stridsåtgärder som av hävd råder i vårt land bygger på tillit till arbetsmarknadsparternas omdöme och ansvarskänsla. I detta ligger en förväntan att i första hand parterna själva ingriper för att lösa uppkommande problem av det slag som exempelvis organisationstvister medför.

Av det ovan anförda framgår att utskottet inte vill på grundval av motion A753 initiera begränsningar i arbetstagarorganisationernas möjligheter att gå till facklig strid. Inte heller är utskottet berett att tillstyrka kravet i vpk-motionen A725 att arbetsgivarnas lockouträtt skall avskaffas. De problem som är förenade med att avskaffa eller begränsa lockouträtten har ingående belysts av nya arbetsrättskommittén (se SOU 1982:60 s. 186—196).

Utskottet avstyrker sålunda motionerna A753 och A725 i de aktuella delarna.

Vad härefter gäller yrkandena i motionerna A739 (fp) och A753 (m) att *200-kronorsregeln* skall avskaffas vill utskottet anför följande. I den modifierade form regeln har fått vid återinförandet år 1985 syftar den å ena sidan till att lägga ökad tonvikt vid åtgärder för att komma till rätta med de bakomliggande faktorer som har utlöst en olovlig konflikt och å andra sidan att tona ned den roll som skadestånden har fått i den allmänna debatten. Skadeståndens uppgift bör vara att stryka under grundsatsen att träffade kollektivavtal skall respekteras och den åtföljande fredsplikten iakttas. Utskottet anser att den nu gällande 200-kronorsregeln tillgodoser dessa syften.

Krav på en obegränsad strejkrätt och ett avskaffande av strejkskadestånden har av vpk framförts upprepade gånger under åren. Utskottet har invänt att det inte får råda någon tvekan om att arbetsfred skall råda under avtalstid. Den som bryter mot fredsplikten skall vara medveten om att det kan leda till ett rättsligt ansvar. Inom arbetsrätten är skadestånd den gängse sanktionsformen. Av detta följer att möjligheten att utdöma skadestånd för deltagande i olovliga arbetskonflikter

bör behållas, och utskottet kan därför inte biträda det i motion A725 ånyo framställda yrkandet. Den i samma yrkande aktualiserade frågan om förbud mot avsked på grund av deltagande i strejk återkommer i ett annat yrkande i samma motion. Detta senare yrkande behandlas i utskottets betänkande 1989/90:AU5 om anställningsskydd.

På grund av det anförda avstyrker utskottet motionerna A725, A739 och A753 i de ovan behandlade delarna.

I vad sedan gäller yrkandet i motion A740 (m) om *medlemsomröstning före strejk* erinras om att ett motsvarande yrkande av samme motionär avvisades av utskottet i betänkandet AU 1987/88:8 (s. 22— 23). Utskottet saknar anledning att frågå sin inställning och avstyrker det på nytt framställda yrkandet.

Bakom yrkandet i motion A721 (fp,m) om förtydligande av *begreppet motpart vid sympatiåtgärder* ligger kritik av att fackliga organisationer som ämnar vidta sympatiåtgärder till förmån för en annan organisation endast är skyldiga att varsla — förutom statens förlikningsmannaexpedition — den arbetsgivare/ arbetsgivarorganisation med vilken de har kollektivavtal om den tilltänkta åtgärden. Däremot behöver varsel inte lämnas till den arbetsgivare mot vilken åtgärderna egentligen riktar sig om denne är oorganiserad. Motionärerna vill att varselskyldigheten skall utsträckas att gälla även den oorganiserade arbetsgivaren, och de anser att begreppet motpart i 45 § medbestämmandelagen bör ändras i enlighet med vad de anfört.

Utskottet har inte övertygats om det praktiska behovet av en lagändring på denna punkt utan avstyrker motionen.

Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) föreslår i den ovannämnda motionen A725 en rätt till *internationella solidaritetsaktioner* utan hänsyn till lagstiftningen i andra länder.

Ett av undantagen från principen att stridsåtgärder inte får vidtas under avtalstid är rätten att stödja en stridande part med sympatiåtgärder. Detta förutsätter dock att den s.k. primärkonflikten är lovlig. Äger primärkonflikten rum i annat land än Sverige skall lovligheten i princip bedömas enligt rättsordningen i det landet.

Vid medbestämmandelagens tillkomst anförde departementschefen (prop. 1975/76:105 bilaga 1 s. 275) att han fann det helt naturligt att svenska arbetstagarorganisationer inte skall vara förhindrade att delta i internationellt organiserade sympatiaktioner till stöd för broderorganisationer utomlands eller för att uttrycka solidaritet med dem som utsätts för politiskt förtryck eller eljest behöver internationellt stöd. Begär i sådana sammanhang, fortsatte departementschefen, en facklig international att dess svenska medlemsorganisation skall ansluta sig till en internationell aktion kan det inte vara rimligt att resa rättsliga hinder häremot. Han ansåg det därför inte vara motiverat att föreslå lagstiftning på detta område.

Vid ärendets behandling i riksdagen instämde utskottet i att medbestämmandelagen utan tvivel ger utrymme för svenska arbetstagarorganisationer att delta i internationellt organiserade stödorganisationer för arbetstagare i andra länder (InU 1975/76:45 s. 47).

Frågan om primärkonflikts lovlighet i annat land har sedan medbestämmandelagen trätt i kraft prövats av arbetsdomstolen i målet 1978 nr 160. Domstolen ansåg då att Svenska metallindustriarbetareförbundet hade rätt att med stridsåtgärder i Sverige stödja arbetstagersidan i en belgisk arbetskonflikt. I målet 1980 nr 15 ansåg domstolen att en av tre arbetstagarorganisationer utlyst tidsbegränsad blockad av transporter till och från Chile var en lovlig, politisk stridsåtgärd. Denna hade vidtagits av de svenska organisationerna som ett led i en internationell bojkottaktion riktad mot den dåvarande regimen i Chile.

Som nyss nämnts ansågs det inte påkallat vid medbestämmandelagens tillkomst med särskild lagstiftning på den nu behandlade punkten. Utskottet anser att utvecklingen därefter inte motiverar en ändrad bedömning och avstyrker sålunda motion A725 i denna del.

Företagsblockader

Bakgrund

I de exempel på stridsåtgärder som anges i 41 § MBL ingår blockad, bojkott "eller annan därmed jämförlig åtgärd". I samma paragraf ges också regler för tillåtligheten av en form för blockader, den s.k. indrivningsblockaden, som får användas även under avtalstid för att anställda skall få ut sina obetalda löner. En annan form av blockad, som uppmärksammas i nedanstående motioner, är blockad för att förmå företag att teckna kollektivavtal.

Motionerna

Följande motionsyrkanden syftar till ett *förbud mot blockad av enmansföretag*, varmed här likställs familjeföretag, dvs. företag med endast familjemedlemmar som anställda.

Sonja Rembo m.fl. (m) yrkar i motion A753 att riksdagen skall begära förslag till lagstiftning som innebär förbud mot blockad av enmansföretag. De fackliga organisationerna bör inte få utnyttja blockader på ett sätt som uppfattas som stridande mot näringsfriheten eller den enskildes fri- och rättigheter, inte heller så att de uppfattas som stötande för rättsmedvetandet. Det förekommer också att blockad tillgrips mot företag vars anställda inte vill ansluta sig till en facklig organisation och inte heller önskar att arbetsgivaren tecknar kollektivavtal. Motionärerna konstaterar att de fackliga organisationerna på

senare år inte har förmått motsvara det ansvar som följer med den fria stridsrätten. De tillägger att blockader i vissa fall kan vara både rimliga och motiverade. Blockader mot enmansföretag och företag med enbart familjemedlemmar som anställda bör dock över huvud taget inte få förekomma.

Filip Fridolfsson m.fl. (m,fp) yrkar i motion A720 på förbud mot blockad av företag utan anställda som är fackligt anslutna. Motionärerna anför bl.a. att följden av en blockad kan bli att företaget tvingas skriva på ett avtal med en facklig organisation som de anställda inte vill låta sig representeras av. Detta är speciellt stötande i företag med endast familjemedlemmar som anställda. Åtgärden kan dessutom användas för att hindra tillkomsten av kompanjonföretag.

Slutligen föreslås förbud mot blockad av enmansföretag i motion A718 av Kjell Johansson m.fl. (fp,m,c) på grund av vägran att teckna avtal separat eller via en arbetsgivarorganisation.

I den ovannämnda motionen A753 framställer Sonja Rembo m.fl. (m) ett särskilt yrkande om *begränsning av blockadrätten i övrigt*. Motionärerna syftar i den delen till lagfästa regler som begränsar blockader mot företag utan att man därmed kränker arbetsmarknadsparternas eljest grundlagsskyddade rätt att vidta stridsåtgärder. Detta bör utredas av den i motionen begärda parlamentariska utredningen om arbetsrätten.

Utskottets överväganden

När likartade önskemål om begränsning av blockadrätten har framställts de föregående åren har utskottet hänvisat till att det har varit en gängse princip att statsmakterna inte bör ingripa med lagstiftning i arbetsmarknadsparternas rätt att använda ekonomiska stridsåtgärder. Det ankommer på parterna att på eget ansvar sinsemellan utveckla och tillämpa de regler som skall gälla vid användningen av sådana åtgärder. Utskottet vidhåller denna uppfattning och avstyrker därmed de förevärande yrkandena om förbud mot blockad av enmansföretag i motionerna A718, 720 och 753, de båda sistnämnda i motsvarande delar.

Av samma skäl avstyrks även yrkandena om begränsning av blockadrätten i övrigt i motionerna A720 och A753.

Arbetsrättsliga skadestånd

Inledning

I den föregående framställningen har behandlats skadestånd som sanktionsform vid olovliga arbetskonflikter. Utskottet redovisar nedan några frågor om skadestånd riktade mot arbetsgivare. Gemensamt för motionerna är att de begär en översyn av de arbetsrättsliga skadestånden.

I motion A753 av Sonja Rembo m.fl. (m) konstateras att flertalet skadestandsfrågor görs upp genom överenskommelser mellan arbetsgivaren och den berörda fackliga organisationen. Dessa avgörs därför inte av arbetsdomstolen.

Många gånger utkrävs skadestånd för rent bagatellartade förseelser, fortsätter motionärerna. Ofta betalar dock främst mindre företag hellre ett informellt skadestånd än att de ger sig in i en omfattande och dyrbar process med de konsekvenser detta kan ha inte minst för klimatet på arbetsplatsen.

Det har efter hand utvecklats en standardiserad bedömning av skadeståndens storlek. Alltför liten hänsyn tas till omständigheterna i det enskilda fallet. En liten företagares begränsade möjligheter att behärska lagstiftningen i alla dess detaljer bedöms efter samma principer som ett storföretag med tillgång till all tänkbar juridisk expertis. Detta är särskilt allvarligt sedan avdragsrätten för arbetsrättsliga skadestånd vid taxeringen slopades.

Det finns anledning analysera konsekvenserna av den arbetsrättsliga lagstiftningen i fråga om skadestånd och vidta sådana förändringar att det klart kan utläsas i vilka fall och under vilka former skadestånd kan utkrävas.

En översyn av skadestandsfrågorna begärs vidare i motion A723 av Rolf Clarkson m.fl. (m,fp,c). Motionärerna framhåller att den arbetsrättsliga lagstiftningen måste betraktas som både svårtolkad och svårtillgänglig, vilket innebär problem inte minst för småföretagen. Genom 1984 års riksdagsbeslut har skadestånden blivit än mer kännbara genom att arbetsgivarnas avdragsrätt har slopats. Samtidigt har den s.k. 200-kronorsregeln för arbetstagarna återinförts. Därmed finns i dag ingen som helst relation mellan skadeståndsbeloppen för mindre arbetsgivare och för arbetstagare.

Motionärerna föreslår att en utredning tillsätts med uppgift att skyndsamt ta fram förslag till sådana ändringar i den arbetsrättsliga lagstiftningen att en rimligare relation uppnås mellan de skadestånd som kan ådömas mindre arbetsgivare resp. arbetstagare samt att uppsåtsrekvisitet i betydligt högre grad än i dag skall vara utslagsgivande om skadestånd över huvud taget skall utdömas eller ej. I utredningen bör ingå att man analyserar konsekvenserna av den arbetsrättsliga lagstiftningen mot bakgrund av de s.k. informella skadestånden och eventuella missbruk av dem.

Vidare föreslår Charlotte Branting m.fl. (fp) i motion A739 en översyn av de arbetsrättsliga skadestånden. Som motivering anförts att det torde vara en allmän uppfattning att de arbetsrättsliga skadestånden ofta inte står i rimlig proportion till den uppkomna skadan. Den arbetsrättsliga lagstiftningen är numera ett omfattande regelverk med ett dussintal lagar, vartill kommer den reglering som sker genom kollektivavtalen. Det är svårt att överblicka ett så omfattande regelsy-

stem och efterleva det i alla dess detaljer. Inte minst gäller det om mindre företagare, som av naturliga skäl inte kan ha tillgång till egen arbetsrättslig expertis. Skadestånd utkrävs emellertid även för bagatellartade förseelser. I samband med den föreslagna översynen bör även uppmärksammas de s.k. informella skadestånden.

Utskottets överväganden

Vid tidigare behandling av likartade önskemål om översyn av de arbetsrättsliga skadestånden har utskottet i sammandrag anfört följande:

När det gäller kritiken mot de s.k. informella skadestånden, dvs. ersättningar som betalas till enskilda eller fackliga organisationer utan domstolsprocess, kan invändas att det är en grundtanke i arbetsrätten att parterna skall lösa uppkommande tvister genom inbördes överenskommelser efter förhandlingar i stället för genom rättegång. Det är inte lämpligt att inskränka avtalsfriheten i sådana sammanhang genom att införa någon form av övre beloppsgräns för vad parterna vid dessa förhandlingar får komma överens om, vilket är den praktiska innebörden av motionsförslagen.

Den i motionerna härutöver framförda tanken att gradera skadestånden efter det felande företags storlek tar inte hänsyn till skadeståndens reparativa funktion eller till det arbetsrättsliga mönstret att reglerna gäller lika för alla.

Utskottet står fast vid dessa synsätt och anser därför att vad som anförts i motionerna A723, A739 och A753 inte motiverar ett initiativ från riksdagens sida till översyn av de arbetsrättsliga skadestånden. Motionerna avstyrks för den skull i hithörande delar.

Facklig och politisk verksamhet på arbetsplatserna

Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) föreslår i motion A725 tillkännagivanden till regeringen om vad som i motionen anförts om fackliga möten på betald arbetstid och om rätt att bedriva politisk verksamhet på arbetsplatserna.

Som motionärerna är medvetna om innehåller utvecklingsavtalet och andra medbestämmandeavtal rätt till facklig information till medlemmarna på betald arbetstid fem timmar per år. Behöver denna tid utsträckas bör detta ske på samma sätt, dvs. genom överenskommelser parterna emellan och inte genom lagstiftning. Även när det gäller den andra frågan om politisk verksamhet på arbetsplatserna hänvisar utskottet — liksom tidigare — till att den bör lösas genom partsöverenskommelser. Med det sagda avstyrks motion A725 i de nu behandlade delarna.

Utskottet hemställer

1. beträffande *övergripande utredningar av arbetsrätten*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A724, 1988/89:A727 yrkande 2 och 1988/89:A753 yrkandena 1— 3,
2. beträffande *ökad arbetstagarinflytande*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A453 yrkande 4, 1988/89:A725 yrkandena 1, 4, 12 och 13, 1988/89:A729, 1988/89:A736 och 1988/89:A744 yrkande 1,
3. beträffande *familjehemmens arbetsrättsliga ställning*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A715,
4. beträffande *negativ föreningsrätt*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K217, 1988/89:A739 yrkandena 1 och 2 samt 1988/89:A753 yrkandena 4 och 5,
5. beträffande *löneavdrag för fackföreningsavgifter*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A753 yrkande 6,
6. beträffande *MBL och den offentliga sektorn*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A739 yrkande 7 och 1988/89:A753 yrkande 15,
7. beträffande *förhandlingar och information i mindre företag*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A753 yrkande 7,
8. beträffande *chefstillsättningar*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A753 yrkande 16,
9. beträffande *facklig vetorätt vid entreprenader*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A224 yrkande 1, 1988/89:A717, 1988/89:A727 yrkande 1, 1988/89:A739 yrkande 9 och 1988/89:A753 yrkande 12,
10. beträffande *begränsningar i rätten till stridsåtgärder*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A725 yrkande 3 och 1988/89:A753 yrkande 8,
11. beträffande *200-kronorsregeln m.m.*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A725 yrkande 2, 1988/89:A739 yrkande 12 och 1988/89:A753 yrkande 9,
12. beträffande *medlemsomröstning före strejk*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A740,
13. beträffande *begreppet motpart vid sympatiåtgärder*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A721,
14. beträffande *internationella solidaritetsaktioner*
att riksdagen avslår motion 1988/89:A725 yrkande 7,
15. beträffande *förbud mot blockad av enmansföretag*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A718, 1988/89:A720 i motsvarande del och 1988/89:A753 yrkande 10,
16. beträffande *blockadrätten i övrigt*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A720 i motsvarande del och 1988/89:A753 yrkande 11,

17. beträffande *arbetsrättsliga skadestånd*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:A723, 1988/89:A739 yrkande 11 och 1988/89:A753 yrkandena 13 och 14,

18. beträffande *facklig och politisk verksamhet på arbetsplatserna*

att riksdagen avslår motion 1988/89:A725 yrkandena 5 och 6.

Stockholm den 15 september 1989

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Lars Ulander

Närvarande: Lars Ulander (s), Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Lahja Exner (s), Anders G Högmark (m), Gustav Persson (s), Sten Östlund (s), Bo Nilsson (s), Mona Saint Cyr (m), Kersti Johansson (c), Anna Horn af Rantzien (mp), Mona Sahlin (s), Eivor Husing (s), Karl-Erik Persson (vpk) och Gunilla Andersson (s).

Reservationer

1. Övergripande utredningar av arbetsrätten (mom. 1)

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med "När motsvarande" och på s. 10 slutar med "behandlade delarna" bort ha följande lydelse:

1970-talets arbetsrättsliga lagstiftning hade främst som motiv att ge arbetstagarna ett ökat inflytande på beslutsprocessen inom näringsliv och offentlig förvaltning. Det är en viktig princip att människor skall kunna vara med och påverka även på sin arbetsplats. Det ökade inflytandet ger också ett större ansvar för den egna arbetsplatsen. Lagstiftningen har vidare gett möjligheter att ta till vara arbetstagarnas kunskaper och speciella erfarenheter. Men det har under denna tid också ställts många krav på förändringar. Lagstiftningen har kritiserats för stelbenthet och för att den i vissa avseenden lett till byråkratisering och centralstyrning. Ett genomgående drag är att den övervärderar arbetsgivarnas och de fackliga företrädarnas juridiska kompetens. Fortfarande har den viktiga frågan om gränsdragningen mellan medbestämmandet och den politiska demokratin inte kunnat få en tillfredsställande lösning.

Utskottet delar mot den bakgrunden uppfattningen i de föreliggande motionerna att de arbetsrättsliga reglerna nu bör ses över. Översynen bör inte begränsas till medbestämmandeområdet utan ha formen av en total översyn av den arbetsrättsliga lagstiftningen. Det är önskvärt att reglerna blir så långt möjligt klart och entydigt utformade, samtidigt som det skapas utrymme för en större flexibilitet i tillämpningen som bättre än för närvarande tar hänsyn till både de mindre företagens förhållanden och de enskilda arbetstagarnas rättigheter.

I vad gäller de enskilda arbetstagarna bör översynsarbetet syfta till att stärka deras rätt och öka deras inflytande på den egna arbetsplatsen.

Revideringen bör vidare utgå från att det skall upprättas en klar gränsdragning mellan den parlamentariska demokratins principer och det fackliga inflytandet. Varken arbetsgivar- eller arbetstagarorganisationer bör via lagstiftningen ha möjlighet att delta i den rent politiska beslutsprocessen.

Utskottet kommer senare i detta betänkande in på ytterligare frågor av stor betydelse för reformarbetet på medbestämmandeområdet. I de sammanhangen kommer utskottet att närmare redovisa sin syn på den negativa föreningsrätten, den fackliga vetorätten vid entreprenader, företagsblockader, arbetskonflikter och skadestånd m.fl. frågor.

Sammanfattningsvis anser utskottet att den nu förordade översynen av arbetsrättslagstiftningen skall leda till att de enskilda individerna får en starkare ställning, att det dras upp en klar gräns mot den politiska demokratin och att arbetsmarknadens funktionssätt underlättas och villkoren för nyskapande förbättras.

Översynen bör ha en parlamentarisk förankring.

Vad utskottet anfört med anledning av motionerna A724, A727 och A753 i hithörande delar bör delges regeringen.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. *beträffande övergripande utredningar av arbetsrätten*
att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:A724, 1988/89:A727 yrkande 2 och 1988/89:A753 yrkandena 1— 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av den arbetsrättsliga lagstiftningen.

2. Ökat arbetstagarinflytande (mom. 2)

Karl-Erik Persson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med "Vad först" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Såsom vpk anför i motion A725 har elva år med MBL fördjupat den fackliga kris som härrör ur den klassamarbetspolitik och samförståndsanda som den fackliga ledningen gått i spetsen för sedan Saltsjöbadsavtalets tillkomst. Verkligheten på arbetsplatserna tvingar i dag de arbetande till motstånd mot kapital, företagsledningar och myndigheter. Det tragiska är att detta lokala motstånd inte har något stöd hos

fackföreningsrörelsens ledning på olika nivåer. Mot den bakgrunden måste makten på arbetsplatserna förändras. De arbetande skall ha demokratiska rättigheter i arbetslivet. Det avgörande för att uppnå detta är stridbara fackföreningar, som mobiliserar sina medlemmar för gemensamma intressen.

I dessa rättigheter, som skall ersätta dagens menlösa medbestämmandefilosofi, bör för det första ingå en undantagslös förhandlings- och informationsrätt i alla frågor, att gälla även på koncernnivå. De undantagsregler som finns i lagstiftningen och som nu är ett hinder för en utvidgad förhandlings- och informationsrätt slopas. Detta innebär bl.a. att informationsrätten kan utnyttjas av fackets representanter utan den sekretess de nu kan åläggas av företag och myndigheter.

Vidare förutsätts att förhandlingsrätten förstärks med en utvidgad facklig vetorätt, som främst bör omfatta företagsnedläggningar och industriinvesteringar, utlandsinvesteringar och företagsfusioner, entreprenader och konsultverksamhet samt rationaliseringar och införande av ny teknik.

Kravet att ny teknik bara får införas med fackets godkännande är emellertid inte tillräckligt. Storkapitalet har i dag i praktiken monopol på utvecklingsarbetet i industrin. När arbetsställena möter den nya teknologin måste de anställda ha tillgång till egna alternativ. En alternativ arbetsorganisation måste bygga på jämlik kunskapsnivå, bredare kompetens och möjlighet att förstå varandras arbete. I denna organisation skall finnas solidariskt ansvar för kollektivet, medan hierarkiska ledningsprinciper bekämpas.

Utskottet återkommer i det följande till andra förändringar av den arbetsrättsliga lagstiftningen som syftar till att ta till vara de arbetandes demokratiska rättigheter i arbetslivet.

De ovan redovisade förslagen till vidgad förhandlings- och vetorätt innebär att utskottet instämmer i yrkandet i motion A744 (vpk) om facklig vetorätt vid utlandsinvesteringar. Samtidigt tillgodoses även motion A729 (s) i vad avser motionens begäran om en skärpning av medbestämmandelagen som stärker de anställdas positioner vid företagsnedläggningar och driftinskränkningar. Däremot kan utskottet inte biträda förslagen i mp-motionerna A453 och A736 om anställdas förköpsrätt beträffande nedläggningshotade företag.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande ökat arbetstagarinflytande

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A725 yrkandena 1, 4, 12 och 13 och 1988/89:A744 yrkande 1, med anledning av motion 1988/89:A729 samt med avslag på motionerna 1988/89:A453 yrkande 4 och 1988/89:A736 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Ökat arbetstagarinflytande (mom. 2)

1989/90:AU6

Anna Horn af Rantzen (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med "Vad först" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Vad först — — — = utskottet — — — andra medbestämmandeavtal.

Nedläggningshot och driftinskränkningar har i en del fall lett till att de anställda har övertagit hela eller delar av verksamheten vid företaget. Detta visar att frågan om övertagande från de anställdas sida kan komma upp till seriös prövning vid nedläggningssituationer och företagsrekonstruktioner. Det händer emellertid också i sådana situationer att de anställdas intressen direkt motarbetas, så att de helt enkelt hindras att ta över sitt eget företag då detta hotas av nedläggning. På denna punkt är den arbetsrättsliga lagstiftningen, såsom sägs i mp-motionerna A453 och A736, klart otillfredsställande. De anställdas möjligheter att öva inflytande i sådana fall bör stärkas, bl.a. genom att de ges förköpsrätt till nedläggningshotade företag. Om förköpsrätten utnyttjas av de anställda förutsätts detta ske till ett i lag bestämt högsta värde i enlighet med vad motionärerna har föreslagit.

Av vad — — — = utskottet — — — om förtroendemannalagen.

De ovan gjorda ställningstagandena innebär sammanfattningsvis att utskottet tillstyrker mp-motionerna A453 och A736 men anser att motionerna A725 (vpk) i aktuella delar och A729 (s) bör lämnas utan bifall.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *ökat arbetstagarinflytande*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A453 yrkande 4 och 1988/89:A736 samt med avslag på motionerna 1988/89:A725 yrkandena 1, 4, 12 och 13 och 1988/89:A729 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

4. Negativ föreningsrätt (mom. 4)

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Höghmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "De föreningsrättsliga" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Den positiva föreningsrätten, dvs. rätten att fritt ansluta sig till och tillhöra en förening, finns inskriven i grundlagen och i MBL. Det borde vara en självklarhet att med rätten att tillhöra en förening följer rätten att inte behöva tillhöra en förening. Så har också föreningsrätten tolkats i ett uttalande av Europakommissionen.

I Sverige är dock rätten att stå utanför en förening ingen självklarhet. Landsorganisationen beslöt visserligen vid 1986 års kongress att ändra sina stadgar så att utträdesrätten i fortsättningen blir ovillkorlig. Det återstår emellertid att se vilket genomslag detta får i praktiken hos de anslutna fackförbunden och hos utanförstående förbund.

Förekomsten av organisationsklausuler i kollektivavtal kan enligt utskottets mening betraktas som en form av yrkesförbud och innebär ett otillbörligt ingrepp i den enskildes integritet och ett avsteg från de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Rätten till arbete liksom den enskildes lagstadgade rättigheter på arbetsplatsen får aldrig göras beroende av huruvida den enskilde arbetstagaren är medlem i en facklig organisation eller ej. Medlemskapet är den enskildes angelägenhet. För att garantera den enskildes frihet att själv välja eller avstå från medlemskap i en facklig organisation bör som föreslås i motionerna den negativa föreningsrätten garanteras i lag som även innefattar förbud mot organisationsklausuler.

Det anförda innebär att utskottet tillstyrker aktuella delar av motionerna A718, A731 och A746.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *negativ föreningsrätt*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K217, 1988/89:A739 yrkandena 1 och 2 samt 1988/89:A753 yrkandena 4 och 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

5. Löneavdrag för fackföreningsavgifter (mom. 5)

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 14 börjar med "De i" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Vidare anser utskottet i likhet med de moderata motionärerna att rätten för arbetsgivare att göra avdrag på lön för fackföreningsavgifter knyts till en fullmakt från den enskilde arbetstagaren. Återkallas fullmakten skall avdragsrätten således upphöra oavsett de föreskrifter om löneavdrag som kan finnas intagna i det på arbetsplatsen gällande kollektivavtalet. Det kommande lagstiftningsarbetet om negativ föreningsrätt bör således inkludera en lagreglering av löneavdragsrätten i enlighet med vad utskottet nu med tillstyrkan av motion A753 på denna punkt har anför.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *löneavdrag för fackföreningsavgifter*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A753 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

6. MBL och den offentliga sektorn (mom. 6)

1989/90:AU6

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 16 som börjar med "Som utskottet" och slutar med "förevarande delarna" bort ha följande lydelse:

I debatten om de anställdas rätt till medbestämmande och den politiska demokratin har från regeringshåll hävdats att förekommande gränsdragningsproblem kan lösas genom avtal. Detta är principiellt felaktigt. Frågor som gäller gränsdragningen mellan förhandlingsrätten och den politiska demokratin får inte hänvisas till avgörande genom avtal mellan arbetsmarknadens parter.

Gränsdragningsfrågan bör med hänsyn till det sagda bli föremål för en utredning med sikte på att man uppnår en klar gränsdragnings mellan den politiska demokratin och de anställdas förhandlingsrätt. Vad utskottet anförde i betänkandet AU 1981/82:4 i detta ämne, när det gäller beslutsprocessen i kommuner och landsting, kan vara utgångspunkt för översynen, dock att denna nu bör omfatta hela den offentliga sektorn. Översynen skall alltså omfatta även det statliga området, inkl. frågan om formerna för de statsanställdas medbestämmande vid beredningen av regeringsärendena.

Utskottet tillstyrker med det anförda de föreliggande yrkandena i motionerna A739 och A753.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *MBL och den offentliga sektorn*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A739 yrkande 7 och 1988/89:A753 yrkande 15 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

7. Förhandlingar och information i mindre företag (mom. 7)

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 17 som börjar med "När liknande" och slutar med "förevarande delen" bort ha följande lydelse:

MBL tillämpas inte så att information och förhandlingar i de små företagen kan ske direkt med de anställda. På många små arbetsplatser företräds de anställda i stället av en facklig ombudsman, som ofta har begränsade möjligheter att sätta sig in i förhållandena på den enskilda arbetsplatsen. Det kan därför förekomma att väsentlig information når de anställda först långt efter det att arbetsgivaren har fullgjort sin lagstadgade informations- och förhandlingsskyldighet gentemot den fackliga organisationen.

En ändring bör enligt utskottets mening komma till stånd i detta hänseende. Det bör uppdras åt regeringen att inom ramen för dess arbetsrättsliga beredningsarbete pröva nya modeller för fullgörande av förhandlings- och informationsskyldigheten med beaktande av vad som har anförts i motion A753.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. *beträffande förhandlingar och information i mindre företag*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A753 yrkande 7 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

8. Chefstillsättningar (mom. 8)

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 18 som börjar med "Frågan om" och slutar med "föreliggande delen" bort ha följande lydelse:

Tillsättandet av chefer betraktas numera som en sådan viktig förändring av verksamheten som omfattas av förhandlingsskyldigheten i MBL. Som framhålls i motion A753 kan denna ordning starkt ifrågasättas.

En chef kan betraktas som arbetsgivarens förlängda arm och företräder ofta arbetsgivaren i förhandlingar med de anställda och/eller deras organisationer. Eftersom arbetsgivaren har det yttersta ansvaret för verksamheten måste det vara hans rätt att utse den som skall vara chef och företräda honom. Detta hindrar givetvis inte samråd med eller information till de fackliga representanterna — under förutsättning att kravet på sekretess av hänsyn till dem som söker chefsbefattningarna kan upprätthållas.

Mot bakgrund av det anförda föreslår utskottet med tillstyrkan av motionen i denna del att regeringen får i uppdrag att snarast återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att tillsättandet av chef inte skall omfattas av förhandlingsskyldigheten enligt MBL.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

8. *beträffande chefsstillsättningar*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A753 yrkande 16 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 19 som börjar med "Motionsyrkanden med" och på s. 20 slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna anser utskottet att det är betänkligt att vetorätsreglerna ibland används av de fackliga organisationerna för att försöka stoppa även seriösa entreprenörers verksamhet. Detta drabbar särskilt enmansföretagen och innefattar därigenom ett hot mot etableringsfriheten. Dessa företagare bör ges bättre förutsättningar för sin näringsutövning på entreprenadområdet genom ändringar i MBL, så att de påtalade missförhållandena kan undanröjas. Regeringen bör lägga fram förslag härom med ledning av vad som anförts i motionerna A224, A717, A727, A739 och A753.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *facklig vetorätt vid entreprenader*

att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:A224, 1988/89:A717, 1988/89:A727 yrkande 1, 1988/89:A739 yrkande 9 och 1988/89:A753 yrkande 12 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

10. Begränsningar i rätten till stridsåtgärder (mom. 10)

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Utnyttjandet av" och på s. 23 slutar med "aktuella delarna" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill i anslutning till motion A753 (m) anföra följande:

Med rätten att vidta stridsåtgärder och lagstiftarens förtroende för parterna att själva besluta om arten och omfattningen av stridsåtgärder följer ett ansvar för att dessa står i rimlig proportion till det resultat man väntar sig att uppnå.

En ytterligare förutsättning för statsmakternas inställning är att det råder balans mellan parterna på arbetsmarknaden i den meningen att en stridsåtgärd från den ena parten kan mötas med motåtgärder från den andra parten. Så är inte längre fallet.

Under senare år har den fackliga stridsrätten utnyttjats på ett sätt som ger anledning till oro. Strejkbenägenheten är högre än tidigare. Konflikterna får allvarigare konsekvenser än tidigare för hela samhället på grund av dess ökade komplexitet och sårbarhet.

Till principerna för fackliga stridsåtgärder hör att tredje man i görligaste mån skall hållas utanför konflikterna, men på den offentliga sektorn kan denna princip över huvud taget inte upprätthållas. De offentliga arbetsgivarna är i stort sett okänsliga för konfliktens ekonomiska verkningar som kan överföras på skattebetalarna. Å andra sidan kan de offentliga arbetsgivarna inte besvara en omfattande strejk med en motsvarande lockout, eftersom en sådan åtgärd i första hand inte drabbar dem själva utan vitala samhällsfunktioner.

Framför allt som ett utslag av de stigande spänningarna mellan de offettliganställdas och privatanställdas organisationer har konflikter till följd av fackliga gränsdragningstvister blivit vanligare. I dessa konflikt-situationer kan arbetsgivaren inte påverka konfliktens utgång utan har bara att tillhandahålla slagfältet.

Mot den angivna bakgrunden är det beklagligt att regeringen ännu inte framlagt förslag i syfte att skapa en stabilare ordning och ett återupprättande av respekten för hävdvunna spelregler. Den i det föregående begärda parlamentariska utredningen bör få i uppdrag att grundligt belysa konfliktutvecklingen och lägga fram förslag till åtgärder, exempelvis förlängda varseltider, särskilda medlingsinsatser, stärkt medlemsdemokrati etc.

Vad utskottet anfört bör delges regeringen. Yrkandet i motion A725 (vpk) om lockouträtten avstyrks.

dels att utskottets hemställan under 10 bort ha följande lydelse:

10. *beträffande begränsningar i rätten till stridsåtgärder*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A753 yrkande 8 samt med avslag på motion 1988/89:A725 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

11. Begränsningar i rätten till stridsåtgärder (mom. 10)

Karl-Erik Persson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 22 börjar med "Utnyttjandet av" och på s. 23 slutar med "aktuella delarna" bort ha följande lydelse:

Enligt en särskild bestämmelse i regeringsformen har såväl arbetstare som arbetsgivare rätt att vidta fackliga stridsåtgärder såsom strejk resp. lockout, om inte annat följer av lag eller avtal. Utskottet instämmer med vänsterpartiet kommunisterna i att man genom lagstiftningen bör beröva arbetsgivarna deras möjlighet att tillgripa lockout. Såsom anförs i motion A725 har kapitalägarna i kraft av sitt ägande till produktionsmedlen en nästan total överlägsenhet i frågor av avgörande betydelse för löntagare, regioner och hela samhällsekonomin. Allt tal om jämställda parter med motsvarande konfliktverktyg — strejk eller lockout — som balanserar varandra är felaktigt och grundar sig på en borgerligt influerad samhällssyn.

En följd av detta ställningstagande är att utskottet samtidigt avstyrker yrkandet i motion A753 (m) om ett tillkännagivande till regeringen som syftar till inskränkningar i arbetstagarnas möjligheter att gå till facklig strid.

dels att utskottets hemställan under 10 bort ha följande lydelse:

10. beträffande *begränsningar i rätten till stridsåtgärder*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A725 yrkande 3
samt med avslag på motion 1988/89:A753 yrkande 8 som sin
mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

12. 200-kronorsregeln (mom. 11)

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 23 som börjar med "Vad härefter" och på s. 24 slutar med "behandlade delarna" bort ha följande lydelse:

Regeln i 60 § MBL att skadestånd normalt inte skall dömas ut om en arbetsnedläggelse upphört senast när arbetsgivaren och facket har tagit upp överläggningar enligt 43 § innebär att den olovliga strejken erkänns som påtryckningsmedel. Eftersom olovliga konflikter ofta riktar sig i lika hög grad mot den fackliga organisationen som mot arbetsgivaren, innebär denna ordning även att man undergräver de fackliga organisationernas auktoritet och därmed deras möjligheter att hävda sin ställning som avtalsslutande part. Detta utgör ett allvarligt avsteg från den hittillsvarande principen att fredsplikt föreligger under avtalsperioden.

Den nuvarande begränsningen av skadeståndet till 200 kr. infördes redan år 1928. Beloppet var på den tiden en kännbar påföljd. I dag är beloppet försumbart, fastän brott mot fredsplikten är en väsentligt allvarligare sak.

Mot den angivna bakgrunden delar utskottet motionärernas uppfattning att skadestandsreglerna i 60 § bör återfå den lydelse de hade åren 1977–1984. De skadestandsregler som då gällde ledde inte till någon generell höjning av skadeståndsnivån men gav arbetsdomstolen bättre möjligheter än nu är fallet att göra nyanserade bedömningar med hänsyn till omständigheterna i de olika målen och, när så var motiverat, göra särskilda markeringar av rättsstridigheten hos olovliga konflikter. Nedan läggs fram förslag till lagändring.

Som en följd av utskottets ställningstagande avstyrker utskottet yrkandet i motion A725 (vpk) om avskaffande av strejkskadestånden.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *200-kronorsregeln*
att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A739 yrkande 12 och 1988/89:A753 yrkande 9 samt med avslag på motion 1988/89:A725 yrkande 2 antar följande

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1976:580) om
medbestämmande i arbetslivet

1989/90:AU6

Härigenom föreskrivs att 60 § lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Reservanternas förslag

60 §

Om det är skäligt kan skadestånd sättas ned eller helt falla bort.

I mål om skadestånd för arbetstagares deltagande i en olovlig stridsåtgärd skall domstolen, om arbetskonflikten ännu pågår och om domstolen finner den olovlig, så snart som möjligt

1. ålägga arbetstagarna att återgå till arbetet och

2. om det bedöms lämpligt för att undanröja orsakerna till arbetskonflikten, besluta att en ny överläggning enligt 43 § genast efter återgång till arbete skall tas upp under ledning av en förlikningsman.

Arbetstagare som senast i samband med en första överläggning enligt 43 § varaktigt har återgått till arbetet får åläggas skadestånd bara om det finns skäl till det.

Högre skadestånd än tvåhundra kronor får inte åläggas en arbetstagare för deltagande i en olovlig stridsåtgärd. Denna begränsning gäller dock inte, om arbetstagaren underlåter att följa ett åläggande av domstolen om återgång till arbetet och stridsåtgärden med hänsyn till omständigheterna måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd.

Är någon skadeståndsskyldig enligt denna lag, kan skadeståndets belopp nedsättas i förhållande till vad som annars skulle ha utgått, om det är skäligt med hänsyn till den skadevållandes ringa skuld, den skadelidandes förhållande i avseende på tvisten, skadans storlek i jämförelse med den skadevållandes tillgångar eller omständigheterna i övrigt. Fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet kan också medges.

Vid bedömande enligt första stycket av arbetstagares skadeståndsskyldighet för deltagande i olovlig stridsåtgärd skall särskild hänsyn tagas till omständigheter, som har framkommit vid överläggning enligt 43 §, och verkningarna av överläggningen.

med hänsyn till omständigheterna måste betraktas som särskilt allvarlig eller anmärkningsvärd.

1989/90:AU6

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990. De nya bestämmelserna tillämpas när skadeståndsskyldigheten har uppkommit efter ikraftträdandet. I annat fall tillämpas paragrafen i sin äldre lydelse.

13. 200-kronorsregeln (mom. 11)

Karl-Erik Persson (vpk)

dels att den del av utskottets yttrande på s. 23 som börjar med "Vad härfter" och på s. 24 slutar med "behandlade delarna" bort ha följande lydelse:

Till de demokratiska rättigheter i arbetslivet som bör införas enligt utskottets förslag i den föregående framställningen hör att strejkskadestånden avskaffas. Utskottet ställer sig därför bakom yrkandet härom i motion A725 (vpk). Till den i samma motion aktualiserade frågan om avsked på grund av deltagande i strejk återkommer utskottet i betänkandet 1989/90:AU5 om anställningsskydd.

Av vad nu sagts följer att utskottet avstyrker yrkandena i motionerna A739 (fp) och A753 (m) beträffande den s.k. 200-kronorsregeln med inriktningen att skadestånden för deltagande i strejk skall höjas.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande 200-kronorsregeln

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A725 yrkande 2 samt med avslag på motionerna 1988/89:A739 yrkande 12 och 1988/89:A753 yrkande 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

14. Medlemsomröstning före strejk (mom. 12, motiveringen)

Under förutsättning av bifall till reservation 10

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser att den del av utskottets yttrande på s. 24 som börjar med "I vad" och slutar med "framställda yrkandet" bort ha följande lydelse:

I vad sedan gäller yrkandet i motion A740 (m) om medlemsomröstning före strejk hänvisar utskottet till förslaget i det föregående om utredning av konfliktutvecklingen och därav betingade behov av åtgärder, exempelvis i form av förstärkt medlemsdemokrati. Med hänsyn härtill anser utskottet att det inte är behövligt med någon ytterligare åtgärd med anledning av motion A740.

15. Begreppet motpart vid sympatiåtgärder (mom. 13, motiveringen)

1989/90:AU6

Under förutsättning av bifall till reservation 10

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 24 börjar med "Utskottet har" och slutar med "avstyrker motionen" bort ha följande lydelse:

Även i detta fall hänvisar utskottet till den i det föregående begärda utredningen om konfliktutvecklingen m.m. Någon åtgärd med anledning av motion A721 (fp) kan därmed inte anses vara påkallad.

16. Internationella solidaritetsaktioner (mom. 14)

Anna Horn af Rantzien (mp) och Karl-Erik Persson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 25 börjar med "Frågan om" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Vid medbestämmandelagens tillkomst diskuterades frågan om rätten att vidta sympatiåtgärder med internationell bakgrund. Vid detta tillfälle ansågs det inte motiverat att tillgripa lagstiftning i frågan, vilket innebar att frågan lämnades olöst. Med de principer som har utvecklats i rättspraxis kan lagstiftningen i ett främmande land avgöra tillåtligheten av sådana sympatiåtgärder. Utskottet anser att våra möjligheter att genomföra internationella solidaritetsaktioner inte skall vara beroende av rättsordningen i andra länder och att detta bör komma till uttryck i vår lagstiftning. Riksdagen bör delge regeringen ett uttalande av denna innebörd. Motion A725 tillstyrks sålunda på denna punkt.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. beträffande *internationella solidaritetsaktioner*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A725 yrkande 7 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

17. Förbud mot blockad av enmansföretag (mom. 15)

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 26 som börjar med "När likartade" och slutar med "motsvarande delar" bort ha följande lydelse:

Det har i princip överlåtits till parterna på arbetsmarknaden att bestämma vilka stridsåtgärder som i olika lägen skall tillgripas. Med denna frihet följer emellertid ett ansvar för att en så ingripande stridsåtgärd som blockad står i rimlig proportion till de resultat man vill uppnå. Utskottet menar för sin del att blockad av enmansföretag och företag i vilka endast familjemedlemmar arbetar sett mot den bakgrunden är en omotiverad facklig stridsåtgärd som bör förbjudas i MBL. Förslag till en sådan lagändring bör av regeringen läggas fram för riksdagen.

dels att utskottets hemställan under 15 bort ha följande lydelse:

1989/90:AU6

15. beträffande *förbud mot blockad av enmansföretag*
att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A718,
1988/89:A720 i motsvarande del och 1988/89:A753 yrkande 10
som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

18. Blockadrätten i övrigt (mom. 16)

Sonja Rembo, Anders G Högmark och Mona Saint Cyr (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 26 som börjar med "Av samma" och slutar med "och A753" bort ha följande lydelse:

Med rätten att vidta stridsåtgärder och lagstiftarens förtroende för parterna att själva besluta om art och omfattning av dessa åtgärder följer som tidigare framhållits att åtgärderna står i rimlig proportion till det resultat man väntar sig att uppnå. Alla fackliga organisationer har inte förmått leva upp till detta ansvar.

Mot den bakgrunden bör regeringen få i uppdrag att snarast lägga fram förslag som utöver ett förbud mot blockad av enmans- och familjeföretag i övrigt begränsar blockader mot företag utan att man därmed kränker arbetsmarknadsparternas eljest grundlagsskyddade rätt att vidta stridsåtgärder.

Vad utskottet anför i anslutning till motionerna A720 och A753 bör bringas till regeringens kännedom.

dels att utskottets hemställan under 16 bort ha följande lydelse:

16. beträffade *blockadrätten i övrigt*
att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A720 i motsvarande del och 1988/89:A753 yrkande 11 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

19. Arbetsrättsliga skadestånd (mom. 17)

Elver Jonsson (fp), Sonja Rembo (m), Börje Hörnlund (c), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m) och Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 28 börjar med "Vid tidigare" och slutar med "hithörande delar" bort ha följande lydelse:

Utskottet har samma uppfattning som motionärerna att de arbetsrättsliga skadestånden ofta inte står i rimlig proportion till den uppkomna skadan. Den arbetsrättsliga lagstiftningen är numera ett omfattande regelverk med ett dussintal lagar, vartill kommer den reglering som sker genom kollektivavtalen. Det är svårt att överblicka ett så omfattande regelsystem och efterleva det i alla dess detaljer. Inte minst gäller det om mindre företag, som av naturliga skäl inte kan ha tillgång till egen arbetsrättslig expertis. Skadestånd utkrävs emellertid även för bagatellartade förseelser.

Konsekvenserna av denna utveckling bör nu bli föremål för en analys med sikte på behövliga förändringar i lagstiftningen. I samband härmed bör även uppmärksammas de s.k. informella skadestånden. Det får ankomma på regeringen att bestämma i vilken form detta översynsarbete skall bedrivas.

dels att utskottets hemställan under 17 bort ha följande lydelse:

17. beträffande *arbetsrättsliga skadestånd*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:A723, 1988/89:A739 yrkande 11 och 1988/89:A753 yrkandena 13 och 14 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

20. Facklig och politisk verksamhet på arbetsplatserna (mom. 18)

Karl-Erik Persson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 28 börjar med "Som motionärerna" och slutar med "behandlade delarna" bort ha följande lydelse:

De flesta s.k. medbestämmandeavtal ger rätt till fem timmars fackliga möten per år. Detta ger bara utrymme för informationsmöten och är otillräckligt för att medlemmarna skall kunna diskutera egna verksamhetsalternativ och förhandlingskrav. Lagstiftningen måste ge de lokala fackföreningarna ett bestämt antal timmar per medlem och år att användas till fackligt arbete på betald tid.

Rätten till politisk verksamhet hör till de grundlagsfästa demokratiska fri- och rättigheterna. Arbetsgivarna har obegränsad möjlighet att bedriva politisk verksamhet och sprida sina värderingar på arbetsplatserna. En motsvarande rätt till politisk verksamhet på arbetsplatserna tillkommer inte de anställda eller deras fackliga organisationer i den mån tillstånd härtill inte kan utverkas genom avtal. Denna rätt är emellertid så betydelsefull att den bör läggas fast genom lagstiftning så att den inte görs beroende av arbetsgivarnas inställning.

Vad utskottet anfört med anslutning till motion A725 (vpk) i dessa delar bör regeringen underrättas om.

dels att utskottets hemställan under 18 bort ha följande lydelse:

18. beträffande *facklig och politisk verksamhet på arbetsplatserna*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:A725 yrkandena 5 och 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

1. Familjehemmens arbetsrättsliga ställning (mom. 3)

Elver Jonsson (fp) anför:

På förslag av utskottet i ett i denna del enhälligt betänkande (AU 1986/87:8) begärde riksdagen hösten 1986 att regeringen skulle göra en närmare utredning av familjehemmens arbetsrättsliga ställning och andra oklara frågor sammanhängande med deras verksamhet. Denna begäran från riksdagens sida ledde först drygt ett år senare till ett beslut om uppdrag till socialstyrelsen. Styrelsen fick två år på sig att genomföra utredningen i anslutning till ett samtidigt lämnat uppdrag att utvärdera socialtjänsten.

Vad nu redovisats innebär att en lösning av de angelägna frågor det här gäller har fördröjts på ett anmärkningsvärt sätt. Jag förutsätter att regeringen, efter det att socialstyrelsen fullgjort uppdragen, skyndsamt för riksdagen anmäler de åtgärder som bör vidtas.

2. Begreppet motpart vid sympatiåtgärder (mom. 13)

Elver Jonsson (fp) anför:

I reservation 1 till detta betänkande har jag i likhet med företrädarna för moderata samlingspartiet och centerpartiet begärt en total översyn av arbetsrättslagstiftningen, bl.a. mot bakgrund av de mindre företagens förhållanden. Jag utgår från att problem av det i motion A721 berörda slaget aktualiseras i detta utredningssammanhang.

